

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

III РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 24

София, сбота, 21 декемврий

1929 г.

27. заседание

Петък, 20 декемврий 1929 година.

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ въ 16 ч. 35 м.)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Обявямъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ народни представители: Айвазовъ Любомиръ, Александровъ Василь, Алексиевъ Николай, Андреевъ Никола, Апостоловъ Драгомиръ, Аретовъ Никола, Баралиевъ Христо, Бечевъ Милко, Бешковъ д-ръ Иванъ, Божковъ Борисъ Наковъ, Буриковъ д-ръ Владимиръ, Василевъ Григоръ, Вълчевъ Вълчо Даскаловъ, Георгиевъ Стойчо, Грънчаровъ Димитъръ, Губидѣльниковъ Георги, Данковъ Георги, Димитровъ Стефанъ, Дочевъ Момчо, Драгневъ Георги, Ерменковъ Трифонъ, Ецовъ Борисъ, Златевъ Станю, Ивановъ Димитъръ II, Ивановъ Савчо, Икономовъ Димитъръ, Казанаклиевъ Георги, Казанджиевъ Иванъ, Капитановъ Трифонъ, Каранешевъ Димитъръ, Кацковъ Левъ, Кирпиковъ Иванъ, Колевъ Еню, Кулишевъ Георги, Кулевъ Кузманъ, Кънчевъ Кънчо, Кърловъ Стоянъ, Кузмановъ Анани, Лъкарски Иванъ, Малиновъ Александъръ, Малиновъ Атанасъ, Мановъ Христо, Мечкарски Тончо, Милевъ Максимъ, Миновъ Петъръ, Митовъ Генко, Миховъ Запрянтъ, Мишайковъ Димитъръ, Момчиловъ Миланъ, Мошановъ Стойчо, Муравиевъ Константинъ, Недѣлковъ Иванъ Петровъ, Нейковъ Димитъръ, Николовъ д-ръ Борисъ, Пастуховъ Кръстю, Петевъ Вичо, Петровъ Аврамъ Стояновъ, Поповъ Проданъ, Първановъ Първанъ, Радоловъ Александъръ, Русевъ Иванъ, Силяновъ Христо, Стамболиевъ Никола, Стояновъ Христо, Такевъ д-ръ Владимиръ, Тахтаджи Никола Костовъ, Тончевъ Желю, Търкалановъ Никола, Хитриловъ Александъръ, Христовъ Иванъ, Цуцумановъ Петъръ, Чакръкчийски Стойне, Чешмеджиевъ Григоръ, Чирпанлиевъ д-ръ Никола, Шиваровъ Маринъ и п. Янчевъ Иванъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпуски на следнитъ народни представители:

На г. Гето Кръстевъ — 3 дни;

На г. Йосифъ Марулевъ — 1 день;

На г. Вичо Петевъ — 1 день;

На г. Първанъ Първановъ — 1 день;

На г. Добри Митевъ — 1 день и

На г. Стойчо Георгиевъ — 5 дни.

Отъ Министерството на вътрешнитъ работи и народното здраве е постъпилъ законопроектъ за допълнение закона отъ 9 април 1927 г. за разрешаване на Севлиево-ската градска община да сключи заемъ. (Вж. прил. Т. I, № 23)

Тоя законопроектъ ще бжде раздаденъ на г. г. народнитъ представители и поставенъ на дневенъ редъ.

Съобщавамъ на Събранието, че по случая съ Аврамъ Стояновъ прокурорскиятъ надзоръ отговори, че приготвява подробно писмено изложение до Народното събрание.

Х. Калайджиевъ (раб): Ама, г. председателю, додето дойде кефътъ на чорбаджията, душата на сиромаша ще излѣзе.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тая приказка не е за Парламента.

Д. Димитровъ (раб): Шестнадесетъ месеца вече седи въ затвора, присъждана е произнесена и той трѣбваше отдавна да бжде тукъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Пристъпваме къмъ точка първа отъ дневния редъ — трето четене законопроекта за допълнение закона за пострадалитъ отъ обществени бедствия.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита законопроекта изцѣло, безъ измѣнение)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ на трето четене прочетения законопроектъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 11)

Пристъпваме къмъ точка втора отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за разрешаване на Айтоската градска община да сключи заемъ.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита законопроекта изцѣло, заедно съ мотивитъ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 21)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ на първо четене прочетения законопроектъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Предлагамъ по спешностъ законопроектътъ да се гласува и на второ четене.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ предложението на г. министъръ-председателя, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта на второ четене.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Чете)

„ЗАКОНЪ“

за разрешаване на Айтоската градска община да сключи заемъ“.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ прочетеното заглавие на законопроекта, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. сг): (Чете чл. 1 — вж. прил. Т. I, № 21)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ чл. I, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

*) За текста на законопроекта, приетъ на първо четене, вж. прил. Т. I, № 21.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Чете чл. 2 — вж. прил. Т. I, № 21)

Председателствуващ А. Христовъ: Които приемат чл. 2, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Чете чл. 3 — вж. прил. Т. I, № 21)

Председателствуващ А. Христовъ: Които приемат чл. 3, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Пристъпваме към точка трета от дневния ред — първо четене законопроекта за допълнение и изменение на закона за уредба и управление на българските държавни железници и пристанища.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта.

Секретарь Г. Кръстевъ (д. сг): (Прочита законопроекта изцело, заедно с мотивите към него — вж. прил. Т. I, № 22)

Председателствуващ А. Христовъ: Г-да! Няма никой записан. Ще се гласува.

Моля, които приемат на първо четене прочетената законопроект, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Министър-председател А. Лячевъ: Да се изпрати въ комисията.

Председателствуващ А. Христовъ: Пристъпваме към точка четвърта от дневния ред: първо четене законопроекта за изменение закона за трудовите земеделски стопанства — продължение разискванията.

Има думата г. министърът на земледелието

Министър Д. Христовъ: Г. г. народни представители! По закона за трудовата поземелна собственост, гласуванъ въ 1921 г., право на владение върху земята, като принцип, се признаваше само на онѣзи, които работятъ земята непосредствено, съ своя физически трудъ. Споредъ разбиранията на тогавашните законодатели, законътъ за трудовата поземелна собственост имаше за целъ да прокара принципа на тъй наречения трудови земеделски стопанства и, нека подчертая повторно, той даваше право на владение върху земята само на онѣзи, които, както казахъ, я обработватъ непосредствено, съ своя физически трудъ. Може стопанството да е цвѣтущо и да отговаря напълно на изискванията на стопанския прогресъ на страната — на това не се обръщаше внимание. Достатъчно бѣше, щото то да не се обработва непосредствено отъ неговия собственикъ, за да бѣде отчуждено, иззето, разстроено, разирѣснато, за да може тъй наречениятъ трудов принципъ „земята за земледѣлците“ да бѣде прокаранъ.

Въ отговоръ на критиките, които се направиха на законопроекта, нека ми бѣде позволено да попитамъ, наистина ли правителството отъ 1921 г. си поставяше искрено за задача да прокара тъй наречената аграрна реформа, или, наопаки, побужденията, прикривани подъ туй покривало — аграрната реформа — бѣха отъ съвсемъ друго естество?

Ако наистина тогавашното правителство имаше за целъ да разреши социалния въпросъ дотолкова, доколкото той засѣга малоземелните и безземелните, то щѣше, безспорно, да положи усилия, за да разреши тоя въпросъ въ рамките на конституционните постановления. Навремето си законътъ биде провъзгласенъ за антиконституционенъ не защото имотите на частните лица, частната собственост, не могатъ да се отчуждаватъ — конституцията въ туй отношение не представлява никакъв прѣчки; социалното благо, обществената солидарност и държавните интереси стоить по-високо отъ частната собственост, и тя въ името на тия върховни интереси може да бѣде, съобразно разпореденията на конституцията, отчуждавана. Ако, обаче, законътъ навремето се обяви за антиконституционенъ и бѣше остро критикуванъ, то бѣше, защото той се отличаваше съ своя конфискационенъ характеръ и защото носѣше отпечатъка на експроприацията по отношение на една категория землевладеѣщи. И, наистина, какви бѣха отчуждаванията, които се правѣха по силата на чл. 58 отъ закона за трудовата поземелна собственост? Земята, която се отчуждаваша отъ частните лица, се заплащаха по срѣдната пазарна стойностъ отъ периода на 1905—1914 г. Въ справедливост, и фактически тѣхните цени, записани въ кни-

гите на Дирекцията на трудовата поземелна собственост, варираха между 50 и 100 л., сир. отъ 2 до 3 л. златни декарѣтъ — почти два пѣти по-ниско, отколкото наемите, по които сѣмните тия земи се отдаваха презъ казаното време — 1921, 1922, 1923 г. И азъ не зная, дали има по красноречиво доказателство и по-необоримъ аргументъ за конфискационния характеръ на закона за трудовата поземелна собственост отъ тоя фактъ, който приведохъ тукъ предъ васъ. Съ тия прѣкомѣрно низки цени земеделското правителство преследваше оная категория български граждани, които не се подчиняваха на неговия режимъ и които протестираха и водѣха борба противъ него.

Г. Марковъ (з. в): На които обещахте да върнете веднага земята.

Министъръ Д. Христовъ: Чакайте, бждете спокойни.

Г. г. народни представители! Този характеръ на закона и интимните побуждения, които го създадоха, се дължаха на една главна причина. Земеделското правителство следъ като опита всички срѣдства, за да вземе властта въ ръцетѣ си и да се закрепи здраво на тази власт, това правителство, както азъ го наричамъ дружбашко, понеже и ние, другите партии, имаме интересъ да бждемъ представители на земеделския народъ, и то въ добрия смисълъ на думата, ...

Г. Марковъ (з. в): Не ти вързваме кусуръ за туй.

Министъръ Д. Христовъ: ... следъ като употреби — обрънете внимание на това — всички срѣдства да сломи тъй наречениятъ блокови партии, които водѣха упорита борба противъ него, и следъ като то не можа да постигне своята целъ съ помощта на обикновената корупция, като бъркаше нашироко въ държавните каси — фактите въ сѣ известни, за да нѣма нужда да ги припомнямъ по-подробно тукъ — то прибѣгна тогава къмъ масовата корупция — къмъ едно друго срѣдство, съ което искаше да превие волята и пречупи съвѣстата на ония, които се борѣха противъ него; то прибѣгна къмъ закона за т. п. с., не да разрешава аграрния въпросъ като социаленъ въпросъ, но, както казахъ, ръководено отъ своите интимни намѣрения, да постигне своята целъ — завладяването на властта и да я задържи по-дълго време, като сломи всѣко упорство отъ страна на българските граждани, съ прилагането на закона за т. п. с. (Възражения отъ земеделците)

Председателствуващ А. Христовъ: (Звъни)

Д. Даскаловъ (з. в): Вие сами се съгласихте за този законъ.

С. Омарчевски (з. в): Законътъ за увеличение размѣра на държавните земи бѣше приетъ презъ 1920 г. Г. г. Давевъ и Михаилъ Маджаровъ бѣха тогава въ кабинета. Какво приказвате? Законътъ за т. п. с. бѣ гласуванъ презъ 1921 г. Тогава се отнѣха имотите.

Председателствуващ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ Д. Христовъ: Законътъ на дружбашите се отличаваше не само съ своя конфискационенъ характеръ, но той се отличава и съ своята демагогска подкладка ...

Д. Даскаловъ (з. в): Ха, демагогска!

Министъръ Д. Христовъ: ... и болшевишки настроения. На тѣхъ той бѣше рожба.

Д. Даскаловъ (з. в): Ами настаняването на бѣжандите?

Министъръ Д. Христовъ: Мотивътъ, който се привеждаше, че следъ преживѣните събития, следъ войната, ще трѣбва да се даде данъ на народното движение, този аргументъ не бѣше нищо друго освенъ нараванъ, задъ който се прикриваха, както казахъ и по-напредъ, съвсемъ други намѣрения. А тѣ бѣха: здраво да заседнатъ на властта господата и чрезъ нея да преследватъ своите партийни цели. Искате ли доказателство за туй?

Д. Даскаловъ (з. в): Ние ще ви донесемъ стенографските дневници, г. министре, за да видите, че г. Буровъ защищаваше тогава закона.

Министъръ Д. Христовъ: Ами че ние бѣхме съюзници на такава велика държава, каквато е Германия, кждето събитията, кждето катастрофата бѣше не по-малко болез-

нена. Е добре, г. г. народни представители, въ Пруссия, класическата страна на голѣмо землевладение, на юнкерството, на латифундиите и пр., тамъ не се отчуждиха земи въ грамадна степенъ. И, слава Богу, въ Германия редътъ се запази. Да не говоря за други държави. Всичко зависѣше отъ това, на какви цели служи правителството и имаше ли намѣрение да ръководи народа, да внесе дисциплина, за да се създаде така необходимата предпоставка за творчество въ сѣраната. Това не се направи. Пакъ ще повторя, целта на правителството не бѣше да положи широки грижи, за да се подобри положението на неимущитѣ класи у насъ, на малоземелнитѣ и безземелнитѣ, колкото да си създаде една политическа клиентела, която да държи въ свои ръце. И, наистина, тая политическа клиентела му трѣбваше не за разрешение на аграрни и социални въпроси, не за стопански достижения и не за стопанско превъзможване, а му бѣше необходима, както казахъ, за да задържи по-добре властта. Искате ли доказателства? Че нима на това не сѣдѣхатъ септемврийскитѣ събития презъ 1922 г.? (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Г. Марковъ (з. в): Ами за 9 юний не говорите, а!

С. Омарчевски (з. в): Законътъ за увеличение размѣра на държавнитѣ земи е гласуванъ презъ времето на Буровъ. Въ кабинета участваха тогава г. Михаилъ Маджаровъ и г. д-ръ Даневъ.

Министъръ Д. Христовъ: Азъ говоря за закона отъ 1921 г. (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

С. Омарчевски (з. в): Презъ 1920 г., когато се гласува законътъ за увеличение размѣра на държавнитѣ земи, министри бѣха г. г. Буровъ, Даневъ и Михаилъ Маджаровъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ Д. Христовъ: Г. г. народни представители! Вие ще видите отъ даннитѣ, които ще приведа . . .

С. Омарчевски (з. в): Какво разправяте? Той бѣше пред-вѣстникъ на закона за трудовата поземелна собственост. Тогава Буровъ говори тукъ отъ трибуната. Защо заблуждавате?

Министъръ Д. Христовъ: Азъ не заблуждавамъ, азъ цитирамъ закона отъ 1921 г.

С. Омарчевски (з. в): Буровъ говори тогава за законопроекта.

Министъръ Д. Христовъ: Г. председателю! Дайте ми възможностъ да говоря. Иначе ще си прибера книгата и ще си излѣза. Каква е тая работа? Азъ 15 дена тукъ мълча. (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Продължително звъни)

С. Омарчевски (з. в): Азъ миналия пътъ десетъ пъти Ви молихъ да не ме прекъсвате, когато говорихъ, но Вие постоянно прекъсвахте. Сега и ние ще Ви прекъсваме. Трѣбва и Вие да се научите на редъ и на дисциплина. Какво е това — всѣки ораторъ пресичашъ!

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

С. Омарчевски (з. в): Дошелъ да заблуждава!

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ Д. Христовъ: Въ продължение на две години въ прилагането на аграрната реформа вие не бѣхте оземлили повече отъ нѣколко стотинѣ души; всичката друга земя оставаше като резерва, да се намира въ вашитѣ ръце, както казахъ по-напредъ, за да печелите съ нея клиентела, като оржиде за вашитѣ партизански постижения. Азъ споменахъ за търновскитѣ и септемврийскитѣ събития презъ 1922 г. Има ли нужда да споменавамъ за мрачнитѣ декемврийски нощи на 1922 г.? Има ли нужда да говоря за оргинитѣ, които бѣха извършени къмъ Кюстендилско? (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Силно звъни)

Д. Даскаловъ (з. в): Я оставете тия работи.

Министъръ Д. Христовъ: Оставете! . . .

Д. Зографски (з. в): Каква връзка има това, което говорите, съ законопроекта? (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Продължава да звъни)

Министъръ Д. Христовъ: И ако наистина господата, както претендиратъ, сж се въодушевявали отъ идеята да разрешатъ социалъ-аграрната проблема, азъ искамъ да зная, вие, господа дружбаши, прилагаете ли вашия законъ за т. п. с., и, ако сте го прилагали, прилагали ли сте го лоялно и добросъвестно, ако наистина сте били обладани отъ вълнението за сждбата на малоимотнитѣ и безимотнитѣ? Кажете, ако сте го прилагали, на колко дружбаши отнѣхте земята въ името на тоя сжщия законъ за т. п. с.?

Д. Даскаловъ (з. в): Никой дружбашъ не притежава съ хиляди декари земя.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ Д. Христовъ: Можете ли да ни кажете сжщо, дали не е вѣренъ фактътъ, че много и много добри земледѣлци, банцитѣ и дѣдитѣ на които сж владѣли и работили земитѣ си още отъ турско време, вие ги обявихте за неземледѣлци, за да дадете земята имъ на цигани и на декласирани елементи (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ), и то не за друго, а да смажете политическия елементъ, който се борѣше за правда и за свобода въ тая страна? Ето кое е истината въ тази работа! (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

С. Омарчевски (з. в): Значи, циганитѣ не сж български граждани?

Министъръ Д. Христовъ: И циганитѣ сж български подданици, и тѣ сж лѣяли кръвъ.

В. Драгановъ (з. в): Не трѣбвало циганитѣ да иматъ земя! Не сж ли и тѣ български подданици, не пазиха ли и тѣ фронта?

Г. Марковъ (з. в): На колко цигани вие взехте земята обратно затова, че имъ е била раздадена несправедливо? Отговорете на този въпросъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Ваши народни представители тогава ходѣха въ дирекцията да молятъ да се оземлятъ циганитѣ.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Правя Ви бележка.

С. Омарчевски (з. в): Нека се отбележи въ протоколитѣ на Народното събрание, че министъръ Христовъ отрича правото на циганитѣ да сждатъ български граждани и че законитѣ не трѣбвало да ги засѣгатъ! (Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ Д. Христовъ: Отговорътъ е следниятъ, раз-решенъ съ чл. 36 отъ закона за трудовитѣ земледѣлски стопанства — за тѣ нареченитѣ ревизии на неправилно раз-даденитѣ земи. Много просто.

И, г. г. народни представители, не бѣха само тѣзи ин-тимнитѣ побуждения за отчуждаване на частната собственост. Покрай тѣхъ имаше и друго — липсата на всѣка грижа за подобрене икономическата сждба на малоимот-нитѣ и безимотнитѣ, за които навремето проливаша тол-кова сълзи. Че каква полза и утѣха за малоимотния или безимотния, че щѣли да му дадатъ 5, 10 или 15 декари земя, ако тази некултурна и малодоходна земя продъл-жава да бѣде източникъ на бедностъ, лишения и ми-зерия? Какви бѣха вашитѣ грижи, г-да, за тѣзи не-мощни стопанства и каква бѣше вашата стопанска политика за повдигане на производството? Защото, г. г. народни представители, оземляването има сми-сълъ не толкова за самия принципъ „Земята за земледѣ-лцитѣ“ — една абстракция, ако мога така да кажа — кол-кото тя да стане източникъ на стопанския прогресъ на страната и на икономическото благосъстояние на онѣзи, на които тя се дава. Азъ искамъ да чуя вашитѣ данни, да чуя установени и несъмнени факти, че наистина съ вашето оземляване вие, г. г. народни представители отъ друж-башкия съюзъ, сте се грижили да допринесете нѣщо за повдигане икономическата и стопанска мощъ на малоимот-нитѣ и безимотнитѣ. Дайте тѣзи данни, тия факти! Ка-

жете ги! Вие се смѣте, но вие се смѣте на вашето собствено невежество, защото се отнасяте коварно къмъ . . . (Шумни възражения отъ земледѣлцитѣ, Голѣма глъчка)

Председателстващъ А. Христовъ: (Силно звѣни)

С. Омарчевски (з. в): Клеветитѣ на автора на 16 юний 1913 г. не ни засѣгатъ! Той е недостоеенъ за мѣстото, на което седи!

Д. Даскаловъ (з. в): Не бива единъ министъръ отъ министерската маса да обижда своитѣ другари. Не заслужавате това мѣсто! (Глъчката продължава)

Председателстващъ А. Христовъ: (Продължително звѣни) (Къмъ земледѣлцитѣ) Моля, г-да, престанете да прекъсвате.

С. Омарчевски (з. в): Обуздайте този министъръ, г. председателю, който обижда цѣла парламентарна група. Какъ така! Той ни обижда.

В. Драгановъ (з. в): Г. председателю! Единъ министъръ не може да обижда народнитѣ представители. Той не е за министъръ. Министърътъ трѣбва да бѣде справедливъ. Той трѣбва да оттегли думитѣ си. (Глъчката продължава)

Председателстващъ А. Христовъ: (Силно и продължително звѣни) Моля, г-да, правя ви бележка.

С. Омарчевски (з. в): Авгорътъ на 16 юний 1913 г. не е достоенъ за мѣстото, което заема!

В. Драгановъ (з. в): Какво е това!

Г. Марковъ (з. в): Министърътъ или трѣбва да оттегли думитѣ си, за да се научи, че тукъ има редъ, който трѣбва да се пази отъ всички, или ние ще напустнемъ Парламента. (Всички земледѣлци ставатъ и възражаватъ)

Отъ сговориститѣ: Вънъ, вънъ!

М. Мотевъ (д. сг): Вие нѣмате никакво право да отстоявате интереситѣ на земледѣлцитѣ. Вие сте чомагаша, вие сте престѣпници спрямо българския народъ. Мръсници! Засрамете се! (Възраженията отъ земледѣлцитѣ продължаватъ)

Председателстващъ А. Христовъ: (Силно звѣни)

Нѣкой отъ сговориститѣ: Излѣзте вънъ!

Г. Марковъ (з. в): Ако министърътъ не оттегли думитѣ си, ще напустнемъ заседанието въ знакъ на протестъ.

М. Мотевъ (д. сг): Идете си! Вънъ!

С. Омарчевски (з. в): Той е недостоеенъ министъръ!

Председателстващъ А. Христовъ: (Звѣни) (Народнитѣ представители отъ земледѣлската парламентарна група трѣгватъ да излизатъ)

Отъ сговориститѣ: Вънъ! Вънъ!

Г. Марковъ (з. в): Ние ще напустнемъ заседанието. Нека министърътъ да говори на другитѣ.

Д. Даскаловъ (з. в): (Къмъ сговориститѣ) Само вие сте умни, а ние сме невежи!

Председателстващъ А. Христовъ: (Силно звѣни) Моля, тишина, г-да!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какъвъ е тоя шумъ?

(Народнитѣ представители отъ земледѣлската парламентарна група излизатъ отъ залата)

Съ гюрултия нищо не става. (Глъчка) Азъ нищо не можахъ да разбера. Ето, г. министърътъ на земледѣлието ще си каже думата.

Т. Стоилковъ (д. сг): Азъ искамъ да кажа само една дума.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какво?

Т. Стоилковъ (д. сг): Искамъ да дамъ едно пояснение.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какво пояснение?

Т. Стоилковъ (д. сг): Искамъ думата да поясня на Събранието . . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какво ще пояснявате? Трѣбваше да поясняте господата защо вдигатъ гюрултия. Азъ отъ тая гюрултия абсолютно нищо не можахъ да разбера.

Т. Стоилковъ (д. сг): Азъ ще поясня.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ама стига, де!

Т. Стоилковъ (д. сг): Дайте ми думата за една минута, г. министре.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ама нѣма какво да пояснявате.

К. Маноловъ (зан): Г. председателю! За честта на правителството и на болшинството, азъ моля, отправената обида срещу тая страна (Сочи земледѣлцитѣ) отъ г. министра на земледѣлието, който изхожда отъ една срѣда, която претендира да е интеллигентна, да се оттегли, защото нѣма невежи въ тоя Парламентъ. Недостойно е единъ министъръ да обижда по такъвъ начинъ народнитѣ представители. (Възражения отъ сговориститѣ) Ако има невежи тукъ (Сочи лѣвницата), има невежи и тамъ (Сочи дѣсницата). (Шумъ)

Председателстващъ А. Христовъ: (Силно звѣни)

М. Мотевъ (д. сг): (Къмъ К. Маноловъ) Никой не те е упълномощилъ да защищавашъ земледѣлцитѣ.

И. Бомбовъ (д. сг): (Къмъ К. Маноловъ) Тебе кой те обиди?

Д-ръ Ц. Дяковъ (д. сг): Г. министърътъ на земледѣлието изрази само нашата мисль, че Земледѣлскиятъ съюзъ е организация на невежеството.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ето г. министърътъ на земледѣлието, той ще си каже думата, защото азъ едва сега разбрахъ въ какво се състояла обидата.

Т. Кънчевъ (д. сг): То не е обида.

К. Маноловъ (зан): Да си оттегли думитѣ.

Д-ръ Ц. Дяковъ (д. сг): Не може да ги оттегли. Какъ ще ги оттегли?

Министъръ Д. Христовъ: Моля, почакайте да свърша и тогава, като прецените фактитѣ и полученитѣ резултати, ще сѣдите дали онова, което казахъ, е обидно или не е обидно. Азъ не помня, но ако съмъ казалъ тая дума „невежи“, следъ всичко, което ще кажа, ще сѣдите дали въ нея има нѣщо обидно, нѣщо оскърбително. Ако следъ като ме чуете, ще мислите, че тая дума е обидна, азъ ще я оттегля. Азъ само релевирамъ известни факти и, ако тия факти сами по себе си сѣ силни, остри за г. г. дружбашитѣ, какво съмъ виновенъ азъ? Ето истината по положението, което азъ изтъквамъ тукъ и по което азъ искамъ да ме чуете.

П. Анастасовъ (с. д): Въпросътъ е за езика, който държите, г. министре.

Министъръ Д. Христовъ: Вашиятъ езикъ е билъ винаги необузданъ.

Т. Стоилковъ (д. сг): Г. министре! Позволете ми за една минута азъ да обясня работата.

Министъръ Д. Христовъ: Е добре, хайде!

Т. Стоилковъ (д. сг): Г. г. народни представители! Г. министърътъ на земледѣлието бѣше провокиранъ. Този, който има уши, да слуша, а този, който не желае да слуша, да си запуши ушитѣ. Отъ тамъ (Сочи банцитѣ на земледѣлцитѣ) се каза: „Вие постоянно прекъсвате. Сега ние ще Ви прекъсваме, нѣма да Ви позволимъ да говорите“. Това каза г. Стоянъ Омарчевски. Организирано саботираха речта на г. министра, провокираха го и той бѣше принуденъ да се защитава, неможейки да намѣри спокойствие отъ тѣхъ. Председателството звѣнѣше продължително, но и това не пома-

гаше. Г. г. народни представители! Не е позволено да се саботира така речта на единъ министъръ, когото ние искаме да изслушаме спокойно. Когато г. министърътъ на земледелието започна да говори, земледелците организирано почнаха да го прекъсватъ и г. министърътъ не можеше да употреби за тяхъ друга дума, освенъ казаната.

П. Анастасовъ (с. д): Обидата аргументъ ли е? Скандалъ прави, обижда този, който нѣма аргументъ за своята теза. Това, което направи г. министърътъ, не е за пръвъ път. Вижда се, че той е слабъ и, като нѣма другъ аргументъ, служи си съ обидата. Той трѣбва да си оттегли думитѣ.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

П. Анастасовъ (с. д): Той трѣбва да си оттегли думитѣ. Това е скандалъ!

Т. Стоилковъ (д. сг): Когато вие се заканвате, когато вие го прекъсвате организирано, той не можеше да не си послужи съ такива думи. Така е.

П. Анастасовъ (с. д): Самъ г. министъръ-председателътъ не одобрява неговото поведение. Не е ли така?

Т. Стоилковъ (д. сг): Тамъ сте се излѣгали. Има мѣрка: дотукъ може, оттукъ нататъкъ не може.

Председателствуващъ А. Христовъ: Обуздайте се, г. Анастасовъ.

П. Анастасовъ (с. д): Обуздайте него (Сочи министъръ Д. Христовъ) или го пратете на почивка.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Видѣ ли какво приказвашъ!

П. Анастасовъ (с. д): България нѣма да пропадне, ако той си отиде. България пропадна на 16 юний 1913 г., когато той бѣше министъръ.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля, седнете си на мѣстото. Нѣмате думата.

П. Анастасовъ (с. д): България нѣма да пропадне сега, ако той си отиде.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни).

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Е, туй какво е сега?

П. Анастасовъ (с. д): Тогава може да е билъ нуженъ; сега не е нуженъ. Да си върви!

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Стига, г. Анастасовъ!

П. Анастасовъ (с. д): Обуздайте министъра, г. председателю!

Председателствуващъ А. Христовъ: Какви сѣ тия думи: „Обуздайте министъра“? Това прилично ли е, г. Анастасовъ? Това учтиво ли е?

Министъръ Д. Христовъ: Въпросътъ, г. г. народни представители, е важенъ и не бива съ такива сцени да се отбѣгва неговото разглеждане. И нека повторя още веднѣжъ, че когато ставаше дума за подпомагане на безземелното население — разбирамъ ония стопанства, които владѣятъ земя до 30 декари, каквито има 270 хиляди, повече отъ 40% отъ всички земледѣлски стопанства — зададохъ ли си господо дружбашитѣ — или, хайде, земледѣлското правителство, за да не се сърдятъ — въпроса въ 1921 г., ако тѣ наистина искрено и сърдечно сѣ искали да разрешатъ аграрния въпросъ, какъ би могла да се използва до максимумъ земята, съ която тѣ искахъ да оземляватъ? Защото съ стопанства, типъ 10, 15, 20 или 30 декари, не може, при селско-стопанската примитивностъ у насъ, да се очаква едно малко-много задоволително положение на селското, на земледѣлското домакинство и то не може да престане да бѣде източникъ на мизерия, безпросвѣтностъ и сиромашия.

И азъ ще потвърдя тая моя констатация съ единъ цитатъ отъ една статия, която ми попадна случайно, на г. Коста Томовъ печатана въ неговото „Земледѣлско знаме“. Г. Томовъ преди 7—8 години, когато е участвувалъ активно

въ управлението, което разрешаваше „аграрния“ въпросъ съ закона за т. п. с., привежда аргументи, отъ които се вижда, че дори днесъ, следъ 7 години отъ тая реформа, едно стопанство съ 20 декари не е въ положението да свърже двата края и да изхрани едно семейство отъ 4—5 души. Такова стопанство, за да не влизамъ въ анализъ, споредъ даннитѣ на г. Томовъ, има приходъ 6.375 л. срещу единъ разходъ само за храна на семейството 7.200 л. — 1.800 кгр. жито по 4 л. при днешни цени — безъ да се вземе предъ видъ разходътъ, който прави домакинството за необходимитѣ му газъ, соль, оризъ, данъкъ и пр. То, прочее, приключва винаги съ дефицитъ.

Привеждамъ, г-да, тази статия, за да подчертая моята мисль, която трѣбва да ни накара да се замислимъ за бъдещето на страната ни, ако наистина искаме да бждемъ творци на нейнитѣ сѣдбини.

Не стопанства съ 20 декара, но стопанства съ 30, дори съ 40 декара едвамъ свързватъ двата края и едвамъ прехранватъ при голѣми лишения едно 5—6-членно домакинство. И питамъ тогава: ако тѣзи господа наистина сѣ искали да разрешатъ аграрния въпросъ у насъ и сѣ искали да подпомогнатъ селското население, какво тѣ сѣ направили и какви сѣ били тѣхнитѣ мѣроприятия, за да осмислятъ и направятъ чрезъ реформитѣ си жизнеспособно селското стопанство, като го направятъ не източникъ на стѣзи, а източникъ на единъ що-годе сносенъ животъ? Потърсете тия мѣроприятия въ тѣхното законодателство и въ тѣхната публична деятельность и вие нѣма да ги намерите — едно косвено доказателство, че тѣхната „аграрна“ реформа е гонѣла изключително политическата цель — да се закрепятъ на властъ и да вилнѣятъ въ тая страна съ своитѣ оргии.

Г. г. народни представители! Тукъ постоянно се говори, че ние сме въстанали противъ принципа на модерното време — „земята за земледѣлцитѣ“, едно трудово начало, предъ което трѣбвало да се преклонимъ. Че кой е противъ туй трудово начало, кой у насъ може да оспори, че почти всички наши стопанства, даже и тѣзи, които сѣмъ надъ 300 декара, не сѣ трудови? Уважаемиятъ г. Влайковъ ви казваше: „Този принципъ, който е принципъ на новото време, въ края на краищата трѣбва да бжде запазенъ въ нашето законодателство“. На този принципъ, обаче, азъ противопоставямъ другъ. Каква полза и утѣха за малоимотното селско население, ако то само владѣе 10—15 декари и ако въ нашето законодателство оставимъ принципа „земята за земледѣлцитѣ“? Заради самия принципъ? Не е важно, г. г. народни представители, колко земя ще владѣе единъ стопанинъ, а дали тази земя и това владение ще бжде източникъ на по-голѣми блага и на по-голѣмо доволство на земледѣлския стопанинъ и на неговото домакинство. Ако аграрния въпросъ, въ по-гѣсния смисль на думата, може да наречемъ социаленъ въпросъ, то тогава нека се запиатме: какво е социалниятъ въпросъ? Социалниятъ въпросъ, въ тѣсния именно смисль на думата, не е нищо друго, освенъ едно увеличение на годишния доходъ, защото само така и само тогава стопанството ще се постави въ по-добри условия, а чрезъ него домакинството, челядта на селския стопанинъ. Нека помоля уважаемия г. Влайковъ, който държеше на този принципъ съ чистотата и искреността на своето убеждение, да върва на моитѣ думи. И когато слушахъ красноречивитѣ му аргументи, съ които той пледираше своята теза, азъ си задавахъ въпроса: ако е важно да се намѣрятъ 1.000.000 декари земя, за която той говори, за да се оземли молотоземелното и безземелното население, не е ли по-важно да се осигурятъ на това население по-високи и по-сигурни доходи? Е добре, г. Влайковъ, при сегашнитѣ условия на нашето примитивно селско стопанство, отъ единъ декаръ ние не можемъ да разчитаме на повече отъ 600 л. брутенъ доходъ, а при 1 милионъ декари това сѣмъ 600.000.000 л. Ами че тѣзи 600.000.000 л. въ полза на националното стопанство и на малоимотнитѣ и безимотнитѣ ние можемъ да ги намѣримъ по другъ начинъ и по другъ начинъ да разрешимъ задачата. Не е сега време и мѣсто да се отклонявамъ отъ моята теза, за да доказвамъ това и затова ще се огранича само съ констатацията, че само 100—150 хиляди декари черничевы ливади биха ви дали толкова доходъ, колкото бихте получили отъ 1.000.000 декари. И предъ видъ на това не бѣше ли по-разумно и по-целесъобразно, ако тѣзи „едри“ стопанства надъ 300 декари, които вкупомъ притежаватъ 1—1½ милиона декари, да бихме ги впрегнали въ голѣмото дѣло на стопанскитѣ превъзможвания и на стопанскитѣ достижения на страната ни и ако бихме създали отъ тѣхъ мощенъ стимулъ на национално-стопанския ни прогресъ? Нѣмаше ли да бжде по-разумно, ако тѣхъ бихме ги направили огнища и центрове за културния и стопанския напредѣкъ, въсѣго тѣхната земя да се разнебига, безъ това да даде смѣствена полза и осезателни резултати?

Г. г. народни представители! Азъ искамъ да обърна вниманието ви и на другъ фактъ отъ нашия стопански животъ, върху който заслужава по-често да се спираме. Въ какво собствено се заключаваше аграрната реформа на г. г. земеделците, на г. г. дружбашитъ? Не се ли тя състоеше въ простото и механично депласиране на собствеността и въ нейното прехвърляне отъ една ръка въ друга? Но азъ питамъ: съ колко зърна повече се увеличиха реколтите на нашитъ полета и съ колко килограма повече порастна нашиятъ експортъ съ това депласиране на поземелната собственост? Колко повече яйца кокошките на България, които ни даватъ активното перо отъ 700—800 милиона лева въ нашия експортъ, сж снесли, благодарение на дружбашката „аграрна“ реформа? Кажете, за Бога.

Т. Г. Влайковъ (д. сг): Г. министре! Вие постоянно говорите за реформата на земеделците, като че нея отричавате. Имайте предъ видъ, че Вие отричавате реформата на Демократическия сговоръ, която е защищавана съ аргументи отъ тая страна. (Сочи Сговора) Опази реформа на земеделците оставете, тя е на историята.

Министъръ Д. Христовъ: Тъзи работи трѣбва да се турятъ въ връзка съ нѣкои въпроси, г. Влайковъ.

Т. Г. Влайковъ (д. сг): Недейте взема аргументи отъ тамъ, вземете аргументи отъ тукъ.

С. Яневъ (с. д): Следъ 9 юний тази реформа я има въ манифеста.

Министъръ Д. Христовъ: Ще ви кажа. — Г. г. народни представители! Имайте предъ видъ, че въ туй стремление да се търси разрешението на аграрния въпросъ — снабдяване съ земя малоземелнитъ и безземелнитъ чрезъ прехвърлянето на земята отъ една ръка въ друга, което намѣри мѣсто въ закона за т. з. с. — ние, като управляюща партия, не можемъ да не държимъ смѣтка, защото съ това голо, механично депласиране на земята ние си правимъ илюзията, горчивата илюзия, че разрешаваме голѣмитъ икономически и стопански проблеми въ страната. Азъ вече казахъ, че съ туй депласиране и съ туй прехвърляне на земята отъ една ръка въ друга производството на страната не се увеличава, а следователно, не се увеличава и националната мощъ на нашето племе, което за менъ е ценно, важно и скъпо.

Като става дума за землевладения надъ 300 декара, които трѣбвало да се отчуждатъ, азъ казахъ, че ние можемъ да ги впрегнемъ и използваме за голѣмото дѣло на стопанския прогресъ на страната и да ги направимъ огнища на пропаганда и образци за малкитъ и сѣдни стопанства. Защо да не поискаме отъ тѣхнитъ собственици да изпълнятъ една минимумъ-програма на земеделски и стопански мероприятия съ целъ да модернизиратъ, при съдействието на държавата, тия свои стопанства и ако тѣ не извършатъ това, тогава, вмѣсто да прибѣгваме къмъ конфискация и експроприация, да си послужимъ съ данъчната система, съ една прогресивна обложна скала, която да засегне всички стопанства, които по една или друга причина, се отказватъ да взематъ участие въ стопанския прогресъ на страната, а следователно и въ нейния националенъ прогресъ? Какво ни прѣчеше тѣхнитъ земи да ги резервираме, съ повишенитъ данъчни обложки, не въобще за безземелнитъ малоземелни, а за активнитъ и дееспособнитъ елементи отъ малоземелнитъ и безземелнитъ, защото само тия активни елементи сж творческитъ елементи, на които страната, въ своето стремление къмъ по-свѣтло бъдеще ще разчита?

Ако искаме, наистина, да бъдемъ безпристрастни — азъ ида къмъ закона отъ 1 августъ 1924 г. — ние не можемъ да не признаемъ, г-да, че докато съ закона за трудовата поземелна собственост се посѣгаше, чисто и просто, на поземелната собственост, и че докато интимнитъ побуждения за това бѣха не социални и стопански, а демагогски и партизански, поради казанитъ вече причини, съ закона за трудовитъ земеделски стопанства на Демократическия сговоръ ние останахме вѣрни на нашитъ принципи и идеи, защото съ тоя законъ ние провъзгласихме другъ единъ принципъ, легналъ въ неговитъ постановления, а именно принципа на рационализацията на селското стопанство. Ние искаме, преди всичко, да поставимъ земята въ условия, штою при максимумъ работа отъ страна на този, който я владѣе, да се получи максимумъ производство и по този начинъ да обезпечимъ тѣй желаниия стопански прогресъ.

П. Анастасовъ (с. д): Следъ 9 юний въ манифеста си вие обявихте: „Земята за ония, които я обработватъ“. И

днесъ стоятъ на министерската маса нѣкои отъ тия, които подписаха тоя манифестъ.

И. Бояджийски (д. сг): И тѣй го направихме, защото меритъ сж дадени на тия, които ги работятъ, а пъкъ дружбашитъ ги раздаваха на партизани.

П. Анастасовъ (с. д): Вървите ли по тоя пътъ, ще докарате и по-голѣми злини на България.

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ Д. Христовъ: Като разрешихме по този начинъ въпроса, ние едновременно съ това останахме вѣрни и на постановленията на конституцията, която, както казахъ, не представлява никаква прѣчка за отчуждаването на частната собственост. Ние останахме вѣрни на нея, защото ние дадохме по-справедливи цени за отчужденитъ земи, отколкото ценитъ, дадени отъ господа дружбашитъ. Вие си спомняте постановленията на чл. 18 отъ сега действащия законъ за т. з. с. Той постановява, че за отчужденитъ земи се плаща 50% отъ пазарната стойност на земята презъ 1923 г., която стойност се движеше отъ 200 до 2.000 л. или, сѣдно, 700 л. за декаръ тогавъ, когато презъ дружбашко време оценките за декаръ отчуждена земя варираха между 50 и 100 л., което значи, че нашитъ оценки за отчуждената земя сж били 10—15 пѣти по-високи и, следователно, съобразни съ постановленията на конституцията.

Ние прокараме въ закона за трудовитъ земеделски стопанства — все съ огледъ да дадемъ по-голѣмъ потикъ на стопанското развитие на страната — и принципа на прѣното стопанисване на земята. Не бѣше нужно, както бѣше въ дружбашкия законъ за трудовата собственост, владѣтелътъ ѝ непосредствено да я работи, та макаръ и съ дървеното орало; нейното владение не се свързва органически съ нейното обработване чрезъ физическия трудъ на владѣтеля, защото интелектуалното участие е не по-маловажно за селско-стопанския успѣхъ и прогресъ. Отчуждаването на земята, прочее, не завистѣе отъ туй, дали този, който я владѣе, я работи самъ или не, а дали тя се стопанисва и обработва рационално или не. Това е единъ важенъ принципъ, който особено трѣбва да подчертая и който, нека добавя, е сжщо едно завоевание на съвременната наука и на новото време, благодарение на който принципъ се постигаха такива голѣми стопански резултати въ странитъ, отишли далеко напредъ въ културата и въ цивилизацията.

Г. г. народни представители! Най-подиръ, когато говоримъ за принципа „Земята за земеделците“, ние не трѣбва да го разбираме въ най-обикновения смисълъ на думата. Наопаки, ние трѣбва да зарбираме така, както го разбира и законодателятъ въ чл. 13 на закона за т. з. с., а именно, че земята трѣбва да принадлежи на онѣзи, които отъ нея ще могатъ да създадатъ жизнеспособни и малко-много по-интензивни стопанства, за да се задоволятъ нуждитъ на челядта, домакинството и самото стопанство, и по тоя начинъ да се обезпечаватъ общиятъ прогресъ на страната.

Ето какви бѣха, прочее, по-главнитъ принципи, които легнаха въ основитъ на нашия законъ за трудовитъ земеделски стопанства.

Азъ направихъ малки само намеци на закона на тия господа, (Сочи земеделците) които само за това счетовъ за нужно да протестирайтъ и да излѣзатъ, и съжалявамъ твърде много, че тѣ не сж тукъ да чуятъ само нѣкои и други нарушения отъ върволицата нарушения на закона за т. п. с. и за върволицата кражди и обири — тая дума е по-тежка и по-силна отъ думата невежество.

Г. г. народни представители! Вънъ отъ съображенията и интимнитъ мотиви, които споменахъ и на които се дължеше законътъ за трудовата поземелна собственост, имаше и други съображения за неговото създаване: тази алчна и ненаситна ламя, която се казваше дружбашка властующа партия, искаше да има колкото е възможно по-голѣмъ обсъгъ за задоволяване на своитъ низменни страсти и инстинкти. Какъ вие ще обясните, напр., следния фактъ. Въ продължение на две години отъ прилагането на закона за т. п. с. — отъ които 1 година и 8 месеца той се прилагаше отъ г. Зографски — г. г. дружбашитъ задължѣха на своята Дирекцията за т. п. с. съ една сума отъ 41 милиона лева за наеми, срещу които се събраха само 9 и половина милиона и оставиха на Дирекцията за трудовитъ земеделски стопанства едно завещание отъ 31 милиона лева за събиране. Този дългъ отъ 31 милиона лева, г. г. народни представители! се дължеше на вакханалитъ и оргиитъ на една властующа партия, която не мислѣше да се бори съ корупцията и не мислѣше за едно почтено управление, а искаше да удовлетворява апетититъ на своитъ привърженици, за да стѣга и засилва своитъ редове.

Т. Стойковъ (д. сг): Тѣзи пари отиваха за свадби и за купуване на апартаменти.

Министъръ Д. Христовъ: Че това, което казвамъ, г. г. народни представители, е вѣрно, и че наистина се намираме предъ ноторния фактъ на издевателства и кражби, позволете ми отъ голѣмия поменикъ на печални факти да упомена само нѣкои и други.

Т. Стойковъ (д. сг): Обраха семейството на Богданъ Токевъ въ Вълчи-дрѣмъ.

Министъръ Д. Христовъ: Азъ зная, че се отклонявамъ отъ темата си, като се спирамъ на тия факти, но кажете, можемъ ли, за Бога, ние, Демократическия съговоръ, при толкова клевети, съ които ни обсипватъ, и при толкова усилия, които полагаме — и народни представители, и министри — да превъзмогнемъ покарата, създадена не отъ насъ и въ наше време, да оставимъ безъ отговоръ и да не дадемъ фотографията на едно управление, източникъ на корупция, развала и деморализация?

Подъ съждъ сж дадени следнитѣ членове на общински комисии по т. п. с. — вие знаете, че низшиятъ органъ на оземляването тогава бѣше не общинскиятъ съветъ, а общинската комисия — председателътъ на общинската комисия по т. п. с. въ гр. Свищовъ за злоупотребление на 150.000 л. Какво биха казали господата, ако тия 150.000 л. бѣха откраднати въ наше време и особено ако ние не бихме открили злоупотрѣбителитѣ и не бихме ги дали подъ съждъ? Ето разликата между „корупцията“ днесъ и корупцията въ тѣхно време! Членоветѣ на общинската комисия по т. п. с. въ с. Азиплий — Айтоско, сж дадени подъ съждъ за 80.000 л. — за кражби! Членоветѣ на общинската комисия по т. п. с. въ с. Куркоджа — Карнобатско, за злоупотребление на 140.530 л. Секретаръ-бирникътъ на с. Царацово, Пловдивско, за злоупотребление на 110.000 л., пакъ отъ наемитѣ. Председателътъ на общинската комисия по т. п. с. въ с. Вързулица, Свищовско, за злоупотребление на 15.000 л. Председателътъ на общинската комисия по т. п. с. въ с. Дръновецъ, Ломско, за 18.000 л. Членоветѣ на общинската комисия по т. п. с. отъ с. Долна-Липница, Орѣховско — за 15.000 л., отъ сѣно, добито отъ 135 декари! Общиятъ сборъ на присъденитѣ суми по досега издаденитѣ и още издавани присъди възлиза на повече отъ 10 милиона лева! Наемитѣ, които трѣбваше да получатъ правоимашитѣ, тѣ не събираха, защото тѣ се крадѣха.

Т. Стойковъ (д. сг): Това е стопанската система на Махно въ Русия.

Министъръ Д. Христовъ: Тѣ трѣбваше да бждатъ тукъ да чуятъ. Само ако тѣ биха намѣрили нравствена сила да признаятъ това, което сж вършили, и ако биха се отдали на покаяние, вмѣсто на протести, ние можемъ да очакваме мораленъ и политически прогресъ въ страната, защото признанието и покаянието сж сжщо една отъ предпоставкитѣ за прогреса.

Корупцията, както казахъ, бѣше достигнала до най-голѣми размѣри. Голѣми, депутати и всевъзможни величия бѣха оземлявани по най-скандалиозенъ начинъ и вземаха участие въ устройванитѣ тогава оргии. Нима вие сте забравили това време? Нима вие сте забравили тия години на дружбашкото управление? И нима не е вѣрно, че подъ предлогъ, че ще бждатъ удовлетворени общественитѣ интереси съ аграрни реформи, тѣ гонѣха лични и партизански цели? Не е ли вѣрно, че тѣ поставиха своитѣ лични интереси надъ общественитѣ и спокойствието на страната? Кажете, азъ искамъ да бжда опроверганъ отъ васъ, които сте въ дѣсно. Г. г. дружбашитѣ излѣзнаха не защото бѣха оскърбени отъ моята дума „невежи“ — и азъ мога да бжда въ нѣкои работи невежа, не е грѣхота човѣкъ да не знае нѣкои работи, грѣхота е да не желае да ги научи — но защото предчувствуваха изнасянето на тия факти и се бояха отъ тѣхъ. Тѣ протестираха на тия факти и с. г. дружбашитѣ протестираха противъ редевирването ония данни и факти, които фотографиратъ, които отразяватъ всичката — не зная каква друга дума да употребя — мерзостъ на тѣхното управление.

Нужно ли е, г-да, да привеждамъ предъ васъ общеизвестния фактъ за оземляването при Овчата купелъ, гдето нѣма никакви земеделски стопанства? Каква аграрна реформа разрешаваха тамъ? Нека приведа за примѣръ и с. Манолъ, Пловдивско, гдето председателътъ на селската комисия Василъ Караколевъ бѣше взелъ отъ Панчо Таневъ 31.000 рушветъ, а секретаръ-бирникътъ 11.000 л., за да не му взематъ земята, безъ тя да е била обявявана за фондова земя. Има ли нужда да споменавамъ за с. Гниляне, Софийска околия, гдето председателътъ на общинската ко-

мисия за трудова поземелна собственостъ, който по време на търновскитѣ събития бѣше единъ отъ ръководителитѣ на тѣлнитѣ и шайкитѣ, които вършеха издѣвателства надъ мирни българи граждани, е вземалъ 120.000 рушветъ и пр. и пр. — има цѣла върволица отъ подобни факти.

Азъ не искамъ да ви отнемамъ времето, затова нѣма да се спирамъ на всички факти. Ако искате да видите фотографията на дружбашкото управление, азъ ви моля да си направите труда да отидете въ архивитѣ на Дирекцията за трудовитѣ земеделски стопанства, за да видите какви сж били интимнитѣ домогвания на г. г. дружбашитѣ. Тия домогвания не сж имали нищо общо съ общественитѣ интереси; тѣ сж били чисто партийни, съ които сж се старали да задържатъ властта въ своитѣ ръце. Дружбашитѣ се стремѣха не къмъ обществените реформи, за да тласнатъ напредъ страната, а да задоволятъ лични апетити и интереси, защото тѣ бѣха убедени, и може би основателно, че колкото повече създаватъ активни елементи въ селата, които облагодетелствуваха, толкова повече чувствуваха, че създаватъ все по-голѣми и сигурни кадри, за да иматъ връзки съ селското население и да очакватъ по-дълготрайно властвование.

Нека приведемъ нѣкои данни, които, надѣвамъ се, ще ви интересуватъ не по-малко отъ миналото на дружбашитѣ — данни, които се отнасятъ до самото оземляване. При режима на закона за трудовата поземелна собственостъ, значи, за времето отъ 1 май 1922 г. до 31 юлий 1924 г. — знаете, че законътъ за трудовитѣ земеделски стопанства влѣзе въ сила отъ 1 августъ 1924 г. — сж били отчуждени 686.722 декари, отъ които частни земи 318.570 декари, тогазъ когато при режима на закона за трудовитѣ земеделски стопанства сж били отчуждени 1.737.963 декари, отъ които сѣвсемъ незначителенъ процентъ притежания на частни лица. При режима на двата закона, следователно, сж били отчуждени 2.172.562 декари държавни и общински гори и мери, монастирски земи и частни земи. При това, чл. 34 отъ закона за трудовитѣ земеделски стопанства повелява всички отчуждени да бждатъ ревизирани, вследствие на което Дирекцията на т. з. с. призна една частъ отъ земитѣ за неправилно отчуждени. Тия земи възлизаха крѣгло на 250.000 декари. Ако приспаднеме тия 250 хиляди декари, отчуждени по силата на закона за трудовата поземелна собственостъ, отъ общото количество 686.722 декари, колкото сж били отчуждени при прилагането на закона за трудовата поземелна собственостъ, излиза, че сж били отчуждени по закона за трудовата поземелна собственостъ само 436.000 декари, тогава когато по закона за трудовитѣ земеделски стопанства сж отчуждени 1.737.968 декари. Кой може да каже следъ това, че законътъ за трудовитѣ земеделски стопанства не билъ прилаганъ? Кой може да каже, че не сж били полагаани усилия, за да бждатъ оземлени справедливо и възъ основа на закона за т. з. с. правоимашитѣ, сир. малоземелнитѣ и безземелнитѣ?

Но, нека приведа и други данни, които характеризиратъ устрѣието на двѣтѣ дирекции.

По закона за трудовата поземелна собственостъ, сж били оземелни 288 души съ 279 акта за 7.500 декари, тогава когато, по закона за трудовитѣ земеделски стопанства, до 1 декемврий тая година сж били оземелни 55.000 души съ 1.400.000 декари земя. Въ дружбашко време, при действието на тѣхния законъ за трудовата поземелна собственостъ, оземляването е струвало по 3.030 л. на декаръ, когато при действието на закона за трудовитѣ земеделски стопанства оземляването е струвало — колко мислите — само 42 л.

Често се говори, че Дирекцията за т. з. с. разхищавала народната пара. Азъ признавамъ грѣшкитѣ, които сж били направени. Че кое човѣшко дѣло нѣма грѣшки? Не може да не се допуснатъ грѣшки при едно такова голѣмо дѣло, което засѣга толкова много и тѣй преплетени интереси, каквито сж интереситѣ, свързани съ оземляването на маломощнитѣ и безимотнитѣ, за което се отнематъ частни и общински земи, държавни гори и пр. Но нека констатираме и нека преценимъ самитѣ факти и възъ основа на тѣхъ да направимъ своята обективна критика. Отъ тази критика азъ не бѣгамъ. Тя е нужна, тя е една отъ предпоставкитѣ за прогреса на страната ни.

Всички приходи, г. г. народни представители, отъ основането на двѣтѣ дирекции — отъ 9 май 1921 г. до 30 ноемврий т. г. — възлизатъ на 101.023.380 л., а разходитѣ за тоя сжщия периодъ възлизатъ само на 82.755.644 л. Не е вѣрно, следователно, че за Дирекцията за трудовитѣ земеделски стопанства били похарчени 200—300—400 милиона лева — баснословни цифри, върху които се правятъ повърхностнитѣ сжждения и, за съжаление, демагогски агитации отъ нашитѣ политици.

На мѣстни малоземелни земеделски семейства, на брой 57.228, сж били раздадени до 8 декемврий т. г. отъ Главната дирекция за трудовитѣ земеделски стопанства

985.137 декари земи. На 1919 кооперации, специалисти, народни учители и държавни институти сж били раздадени 109.300 декари. Нека тукъ изтъкна факта, който е твърде интересен и заслужава, г. г. народни представители, да обърнете внимание на него. Често ни обвиняват, че сж Дирекцията за т. з. с. сме правили партизанство, и, между другото — сж оземляването на специалисти. Фактът е, обаче, че 90—95% отъ оземленитъ сж извънъ редоветъ на Демократическия сговоръ. Г. Славчо Дръновски, народенъ представителъ, е оземленъ въ неговото родно село Бръница отъ насъ — при режима на Демократическия сговоръ. Никой не му завижда. Пожелавамъ на г. Дръновски и неговитъ колеги, между които е и неговиятъ братъ, да станатъ окончателно собственици, владетели на земитъ, които имъ сж дадени.

И така, до казаната дата — 8 декемврий т. г. — частни лица и кооперации сж оземлени съ 1.225.855 декари земя. Въ тѣзи 1.225.855 декари земя влиза и земята на 4.323 бѣжанци, оземлени съ 131.416 декари презъ 1924/25 г., преди учредяването на Дирекцията за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитъ. До 31 мартъ 1930 г. ще бждатъ оземлени най-малко 7.000 души мѣстни жители съ 150.000 декари земя; или всичко Дирекцията за т. з. с. до 31 мартъ 1930 г. ще оземли 66.507 души мѣстни жители съ 1.375.853 декари.

Къмъ това количество земя ще трѣбва да се прибави и земята, която, по силата на международно задължение, трѣбваше да дадемъ на Дирекцията за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитъ. Думата ми е за онѣзи 1.320.000 декари, за които ние поехме международно задължение да ги дадемъ безплатно на казаната дирекция. По сведенията, съ които разполагамъ, досега има оформени съ надлежни предавателни и приемателни протоколи, минати по фондовата книга на Главната дирекция на т. з. с., 1.158.989 декари; предадени земи на бѣжанци, но още неоформени съ предавателни и приемателни протоколи — около 555.000 декари; или всичко 1.713.989 декари. Отъ тѣхъ като приспаднамъ онѣзи 131.000 декари бѣжански земи, които сж дадени на бѣжанци преди учредяването на Дирекцията за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитъ, оставатъ дадени на тая дирекция 1.582.989 декари. Понеже ние бѣхме длъжни да дадемъ 1.320.000 декари, значи 265.989 декари сж дадени въ повече. Тѣзи 265.989 декари или ще послужатъ на Дирекцията за селско-стопанско настаняване на бѣжанцитъ да завърши окончателно своитъ работи — защото могатъ да се появятъ най-подире и бѣжанци, които не сж имани предъ видъ — или, ако тя окончателно привърши своята работа и се окаже излишекъ, тя ще тури тоя излишекъ на разположение на Дирекцията за т. з. с. или на онзи сервизъ при Министерството на земледѣлието, който ще има да довърши преселването и оземляването.

И така, по закона за т. з. с. отъ дирекцията ще бждатъ оземлени до 31 мартъ 1930 г. 66.507 мѣстни жители съ 1.375.853 декари. Освенъ това дадени сж, както казахъ, 1.582.989 декари на Дирекцията на бѣжанцитъ; или всичко отчуждени и отнесени къмъ поземелния фондъ на Дирекцията за т. з. с. — 2.958.842 декари, кръгло 3 милиона декари. И при тия данни, кой може, г. г. народни представители, който иска да бжде безпристрастенъ и обективенъ критикъ на работитъ, извършени отъ Дирекцията на т. з. с., да каже, мимо неволнитъ грѣшки, че не е било извършено едно важно и крупно дѣло?

Следъ тѣзи констатации, които направихъ за оземляването на правоимачитъ по закона за т. з. с., нека се попитаме: колко още малоземелни и безземелни има, които следва да се оземлятъ? Позволете, г. г. народни представители, за ваше освѣтление да приведа, и то много напѣксо — защото времето напредва, а азъ не искамъ да злоупотрѣбямъ съ вашето търпение — нѣколко данни.

Досега има всичко окончателно ликвидирани оземлявания въ 43 околии. Сега се извършва оземляването въ следнитъ петъ околии: Фердинандска, Старо-Загорска, Шуменска, Ески-Джумайска и Чирпанска, и оставатъ да се извършатъ оземлявания още въ 18 околии съ 49.171 семейства и съ разполагаема земя 483.000 декари. Като имате предъ видъ, следователно, тия 18 околии съ кръгло 50.000 семейства и тия семейства, които сж оземлени, ще видите, че презъ 1930 г. ще имаме 110.000 малоимотни и безимотни семейства, които ще бждатъ окончателно оземлени или дооземлени.

Ако, отъ друга страна, вземемъ статистиката отъ 31 декемврий 1926 г., за да видимъ колко сж стопанствата, които подлежатъ на оземляване, и то съ 30 декари, ние ще видимъ, че такива има 270.000 семейства, отъ които 60—70 хиляди сж градски, до които законътъ не се отнася, тѣй като тѣ владѣятъ градини, лозя, и пр. Оставатъ, значи, 200.000 семей-

ства, за оземляване въ селата. Отъ тия 200. хиляди семейства, както казахъ, ще бждатъ оземлени 110—120 хиляди семейства, и ще останатъ 80—90 хиляди неоземлени, за които вие съ основание ще ме запитате: какъ ще бждатъ тѣ оземлени, щомъ за тѣхъ не ще има земя? Защото, ако смѣтнемъ на тѣхъ само по 15—20 декари — които сж недостатъчни — ние трѣбва да имаме около единъ и половина милионъ декари, съ които пѣкъ не разполагаме.

Г. г. народни представители! Законътъ за т. з. с. въ туй отношение улеснява задачата ни. Споредъ чл. 13. (Чете) „Общото пространство земя за всѣки, който поотдѣлно взето се оземлява, или дооземлява, въ зависимостъ отъ характера на земята, която му се дава и условията на района, въ който се извършва оземляването, не може да надмине 50 декари. За рѣководно начало въ случая трѣбва да се има само създаването на стопанства, каквито визира чл. 1“. — А чл. 1 визира само жизнеспособни дребни земеделски стопанства — другиятъ принципъ въ закона за т. з. с. въ отличие отъ закона за трудовата поземелна собственостъ: раздаването на земя, когато явно не може да се постигне тази цель — сиречъ създаване жизнеспособни дребни земеделски стопанства — не се допуска. Е добре, тѣзи 70—80 хиляди семейства, които не сж оземлени и не могатъ да бждатъ оземлени, попадатъ именно подъ наредбитъ на чл. чл. 1 и 13. Това сж хора, които не сж имали земя и не сж работили земеделѣне като, напримеръ, пѣждари, кехани и тѣмъ подобни. Тая категория е изключена отъ оземляванията, за да остане земята за онѣзи, за които повелява законътъ отъ 1924 г. въ своитъ чл. чл. 1 и 13. Може да се зададе въпросъ, какво ще стане съ сѣдбата на тия хора? Сериозенъ въпросъ, мѣстото на който не е тукъ да го третирамъ и съ който въпросъ, както и съ въпроса за бждещитъ малоземелни и безземелни — които всѣки день се пораждатъ по силата на факта, че процесътъ на движението на земята у насъ е непрекъснатъ вследствие прирѣста на насееелнието, закона за наследствата, икономически фактори и др. — ще има да се занимаемъ съ специално законодателство, следъ като проучимъ въпроситъ въ всички тѣхни подробности и въ всичката тѣхна пълнота и цѣлостъ. Тѣй, прочее, стои въпросътъ за оземляванията.

Азъ съжالياвамъ много, че уважаемиятъ г. Влайковъ го нѣма сега тукъ, защото искаме да се спра на неговитъ аргументи, и да чуе моитъ възражения. Г. Влайковъ казваше, че ако имало усърдие, добросъвѣстностъ и лоялностъ отъ страна на дирекцията, можели да се отчуждатъ най-малко 1 милионъ декари частни земи, за да бждатъ съ тѣхъ оземлени всички онѣзи, които сж обездомени и изоставени отъ сѣдбата. Той се пита: наистина ли само 60 хиляди декари частни земи сме имали при тогкова земевладения надъ 300 декари? Разбира се, че не 60 хиляди декари ние имаме повече земя, но въ изпълнение на закона, гласуванъ отъ миналото Народно събрание — въ това число и отъ г. Влайковъ — ние останахме само съ въпроснитъ 60 хиляди. Споредъ статистиката отъ 31 декемврий 1926 г., едри стопанства надъ 300 декари имаме 4.766 съ 4.924.405 декари. По силата на чл. 4 алинея първа отъ закона ние трѣбваше да отдѣлимъ за тѣзи 4.766 стопанства по 300 декари или всичко 1.429.800 декари. Въ тия 4.766 стопанства има 6.300 семейства на синове, зетѣве и пр. на стопанитъ, за които семейства, по силата на чл. 4, алинея пета, сѣщо трѣбваше да се отдѣлятъ по 300 декари, което прави 1.890.000 декари. Спанатитя две пера отъ общата площъ 4.924.404 декари, оставатъ 1.604.604 декари. Въ това количество отъ 1.604.604 декари влизатъ и земитъ неподлежащи на отчуждаване по закона за т. з. с., като: овоцни, зеленчукови, черничеви и лозови градини, лозя, частни ласища и гори и пр., защото по закона за т. з. с. се отчуждаватъ само ниви и ливади. Ако приспаднамъ и тия земи въ размѣръ на 1.149.015 декари, ще останатъ 455.589 декари земя, която, ако направимъ анализъ, се разпада, както следва. Най-напредъ сж повърнати обратно за разширение понятието „прѣшки стопани“ — а не „непосрѣдствени“, които владѣятъ само фактически земята — възъ основа на чл. 4 алинея втора и трета отъ закона, 184.100 декари. Има признати образцови стопанства, влизащи на 61.390 декари. Отчуждени сж земитъ на чужди подданици 59.719 декари. Завѣсти сж и сж дадени частни имоти на Дирекцията за селско-стопанското настаняване на бѣжанцитъ — 30.646 декари, които, по нарежданията на закона за това настаняване, ще бждатъ заплатени по пазарната цена. И най-после има записани по книгитъ на поземелния фондъ на т. з. с., като подлежащи на отчуждаване 101.428 декари. Всичко, значи, имаме 437.283 декари, приспаднати отъ горното количество — 455.589 декари, оставатъ 18.306 декари. Гдѣ сж тия 18.306 декари? На този въпросъ ни отговаря пакъ законътъ за т. з. с. Чл. 7 казва: (Чете) „Земитъ, които надминаватъ горнитъ норми се от-

чуждаватъ въ полза на поземелния фондъ. Не се смѣтатъ и не се отчуждаватъ земи, които надминаватъ нормата за всѣки отдѣленъ случай само съ 25 декара, или когато за цѣло село тѣ сж повече отъ 100 декара всички. Ето, отъ тази именно категория сж казани 18.306 декари. Гдѣ, прочее, г. Влайковъ, остава този милионъ — милионъ и половина декари земя, за да ги раздаваме на малоимотни и безимотни и да продължаваме оземляването за смѣтка на частната собственостъ?

Позволете ми, г. г. народни представители, отъ друга страна, като прескоча цѣлъ редъ други твърде сериозни данни, да ви кажа какво е станало съ тия 251.110 декари земи, за които говорихъ отначало. По закона за трудовата поземелна собственостъ бѣха отчуждени 352.540 декари частни земи. Следъ като се направи ревизия по новия законъ за т. з. с., гласуванъ отъ миналото Народно събрание, установи се, че повече отъ 100.000 декари сж неправилно иззети и трѣбваше да бждатъ повърнати на собственицитѣ имъ. Следъ повърщането имъ останаха кръгло 250.000 декари, състоящи се отъ следнитѣ пера: (Чете) „Първо, съ признаването на образцови стопанства фондътъ е намаленъ съ 61.000 декара кръгло; съ опредѣляне по-голямъ размѣръ на непрѣжитѣ стопани — съ още 68.000 декара; съ разширение понятието „прѣжитѣ стопани“ — съ други 116.160 декара; съ предвиждане за семейства съ повече отъ 4 члена, за всѣки членъ въ повече отъ 4 члена, по 50 декара — съ 2.400 декара; съ предвиждане за неджгави и учащи се, чл. 4 алинея трета, по 50 декара — 2.050 декара; за сираци, инвалиди, поборници, вдовици отъ войната — съ 1.110 декара. Прочее, тѣзи 252.000 декара, въ които влизатъ и тия 60.000 декари, които се връщатъ, сж изчезнали отъ поземелния фондъ по силата на изпълнението на закона за т. з. с., гласуванъ, пакъ ще повторя, отъ първото Народно събрание на Демократическия сговоръ.

Азъ съмъ длъженъ тукъ да отхвърля по-най-категориченъ начинъ обвинението, отправено къмъ уважаемия г. Кърджиевъ, директора на т. з. с., който въ продължение на 4—5 години положи толкова усилия и толкова усърдие и който стана отгласъ на много справедливи оплаквания за нарушени права и на насилия, вършени при прилагането на закона за т. п. с. Азъ нѣма да го защитавамъ съ думи и фрази, а ще оставя да говорятъ цифритѣ. Позволете, г. г. народни представители, да приведа нѣкои отъ тия цифри, за да видите колко сж неоснователни подмѣтанята за недобросъвестно изпълнение на дълга отъ негова страна и доколко е неоснователно подмѣтането, че той е саботиралъ закона.

За четири месеци, отъ 1 априлъ до 31 юний 1924 г., презъ което време е билъ главенъ директоръ, при закона за трудовата поземелна собственостъ, сж причислени 33.971 декара частни земи къмъ поземелния фондъ. Ако раздѣлимъ, по месеци, отчужденитѣ до негово време по закона за т. п. с. 318.000 декари, отъ 9 май 1921 г. до 9 юний 1923 г., всичко 25 месеци, ще видимъ, че срѣдно месечно сж били отчуждавани по 12.740 декара. А тогава, когато отчужденитѣ 33.971 частни земи за 4 месеци, презъ време на прилагането на закона за т. п. с. отъ г. Кърджиевъ, ни даватъ месечно 14.000 декари частни земи. При това нека се има предъ видъ, че това е било къмъ края на отчуждаванията, когато фондътъ на частнитѣ земи е билъ вече на изчерпване, и въ единъ моментъ, когато даже самитѣ дружбашки нотабили бѣха започнали да вставатъ противъ собствения си законъ. Обвинението, следователно, като се подхвърля срещу г. Кърджиевъ, какво той умишлено изземвалъ малко частни имоти, е съвършено неоснователно, защото — пакъ ще повторя — срещу 12.740 декари месечно отчуждавани и отнасяни къмъ фонда т. п. с. въ времето на дружбашитѣ, следъ 9 юний отъ г. Кърджиева сж били отчуждавани и отнасяни къмъ фонда 14.000 декари месечно. Г. Влайковъ ни привеждаше единъ красноречивъ аргументъ въ полза на своята теза, като казваше, че частнитѣ земи не били отчуждавани отъ г. Кърджиева, защото билъ убеденъ привърженикъ на идеята, че частната собственостъ трѣбвало да остане запазена, незазасегната и че центъра на тежестта въ отчужденията той отнесълъ въ общинскитѣ мери. И г. Влайковъ казваше, че съ отчуждаването на общинскитѣ мери и прехвърлянето имъ къмъ фонда т. з. с. се нанасяло ударъ на нашето скотовѣдство, което и безъ туй преживявало криза. Той казваше, освенъ това, че щѣло да бжде по-добре, ако общинскитѣ земи, веднѣжъ решено да се отчуждаватъ, били причислени къмъ съответнитѣ културно-просвѣтни фондове и да се давали подъ дългосрочни наеми, защото тогава земята щѣла да бжде поне колективна, обществена собственостъ.

Г. г. народни представители! Ще ми позволите да ви приведа още нѣкои данни, които, надѣя се, сж по-красноречиви и по-интересни за васъ, отколкото различнитѣ подмѣтания. Заедно съ това, азъ отговарямъ и на ония г. г. народни представители отъ болшинството, които ме критиковаха, безъ да пожелаха да вникнатъ въ тѣзи данни, които бѣха на тѣхно разположение въ Дирекцията за т. з. с.

Споредъ чл. 47 отъ закона за т. з. с., на глава едъръ добитѣкъ се предвиждатъ два декара, а на глава дребенъ добитѣкъ — половинъ декаръ мера.

Отъ сжществуващитѣ презъ 1908 г. мери 9.131.880 декара, по сведенията на Главната дирекция на статистиката и на Главната дирекция на т. з. с., сж иззети за нуждитѣ на разнитѣ фондове, както следва: за фонда т. з. с. 941.857 декара — обръщамъ вниманието ви на тази цифра, защото отъ нея се вижда, че за фонда т. з. с., е взето сравнително най-малко отъ общинскитѣ мери; за училищни фондове — 1.442.000 декара; за скотовѣдни фондове — 392.141 декари и за люцернища — 394.400 декара, или всичко за разнитѣ фондове сж иззети 3.070.389 декари. Закръглени мери има 5.920.827 декари. Тия две цифри, като приспаднеме отъ общата площ на меритѣ 9.131.880 декара, ще получимъ една разлика отъ 70—80 хиляди декара, които сж заграбени мери. Въ сжщностъ заграбенитѣ мери сж много повече. Но вие знаете, че на разхищението на общинскитѣ мери, доколко бѣше възможно, се тури край съ приложението на закона за т. з. с., защото меритѣ се измѣриха, закрѣглиха и имъ се поставиха трайни знаци. Нека общинската властъ въ бждеще бди надъ тѣхъ и нека тя ги използва за своитѣ културни и стопански цели.

Но, г. г. народни представители, въпрѣки това, че меритѣ сега сж намалени въ сравнение съ 1908 г., и въпрѣки това, че добитѣкътъ се е увеличилъ, никой, който иска да бжде безпристрастенъ и който се визира въ нашия селскостопански животъ, не може да твърди, че скотовѣдството се е влошило и че то се намира въ по-тежко положение, отколкото въ 1908 г., защото даннитѣ говорятъ противното. Въ 1910 г., при двойно повече пасбища, ние сме имали, споредъ официалнитѣ сведения на Дирекцията на статистиката, 2.638.289 глави едъръ добитѣкъ и 10.661.390 глави дребенъ, а презъ 1926 г., сир. следъ 16 години — 2.960.929 глави едъръ и 11.001.947 глави дребенъ добитѣкъ, и при това известенъ процентъ отъ него е подобренъ.

Г. Влайковъ — а наедно съ него и други сподвижници на сжщата тая идея — счита, че ще бжде по-добре земитѣ да се даватъ на дългосрочно използване, а не съ тѣхъ да се оземлява. Е добре, г. г. народни представители, всѣки отъ васъ, който знае какъвъ творчески елементъ представлява частната собственостъ, какъвъ стимулъ е тя къмъ трудъ и усилия, каква голѣма и важна предпоставка е тя за селскостопанския прогресъ, какъ само съ частна собственостъ при нашитѣ условия могатъ да бждатъ доведени до максимумъ силата, енергията, трудътъ и старанието на дребния земледѣлецъ, ще разбере защо е необходимо да бждатъ оземлени малоимотнитѣ и безимотнитѣ съ фондовитѣ земи, а не да бждатъ давани тия фондови земи на дългосрочно използване. Отъ друга страна, при нашитѣ партийни нрави, азъ съмъ дълбоко убеденъ, че нѣма да се mine дълго време, когато дългосрочното използване на земята — а то е необходимо за неизтощаване почвенитѣ сили на земята — ще се постави на партизанска почва и за окончателното завладѣване на тѣзи земи ще има да се разиграятъ кой знае какви сцени и домогвания. Нека по-добре да свършимъ съ оземляването съ помощта на тѣзи фондови земи, които имаме, отколкото да ги оставимъ по известнитѣ на всички ни пжтица при нашия политически животъ на разхищението и разграбване.

Но, г. г. народни представители, нека веднага добавя, че за идеята на г. Влайковъ, а именно съ фондовитѣ земи да не оземляваме, а да ги използваме съ дългосрочни наеми, пжтътъ е отворенъ; тя може да бжде приложена, и за нея нѣма никакви препятствия, защото общественитѣ фондови земи възлизатъ на 2.500.000, а закрѣгленитѣ мери на 4.469.870 декари или всичко 6.969.870 декари. Голѣма частъ отъ тѣхъ могатъ да бждатъ използвани по препорѣчания отъ г. Влайковъ начинъ, стига, разбира се, общинскитѣ съвети и съответнитѣ власти да бждатъ наклонни да ги използватъ.

Нека, отъ друга страна, не се забравя, че често пѣти съ използването на общественитѣ фондове се злоупотребява, защото земитѣ, числящи се къмъ тия фондове, се взематъ подъ наемъ отъ по-заможни и икономически по-силни селяни, които тѣ даватъ подъ наемъ на малоземелни и безземелни. Има случаи, дето такива наеми достигатъ до 500—600 л. декарътъ. А кой, при нашитѣ стопански условия и при нашето примитивно земледѣлие, може да плаща наемъ 400, 500 или 600 л.? Г. г. народни представи-

тели! Много такива пренаемачи, които не сж държали смѣтка за истинската доходност на земята, сж заплащали въ последствие твърде скъпо. Тѣ сж продавали своята собствена земя, наследена отъ бащи и дѣди, за да изплащатъ наемитѣ си.

Нека сега установя предъ васъ факта, който се явява като едно заключение отъ всичко онова, което казахъ. Въпреки твърдението на критицитѣ на законопроекта, че съ спирането да се изземватъ земитѣ на частнитѣ стопанства процесътъ на формирането на дребнитѣ стопанства се преустановява, виждаме, че дребнитѣ стопанства не само не сж се намалили, но, напротивъ, съ прилагането на закона за т. з. с. тѣ сж се увеличили крајгло съ 110 хиляди. Това сж новоучреденитѣ стопанства по силата на двата закона — на закона за настаняване бѣжанцитѣ и по закона за т. з. с.

Г. г. народни представители! Толкова е всестранна и обширна тая материя, че, за да бѣде изчерпана напълно тя би трѣбвало да бѣде третирана не тукъ, а въ редъ конференции. Това сж трептичи въпроси на нашата сурова действителност, която може да стане заплашителна, ако не обърнемъ по-сериозно внимание на нея. Азъ се обърщамъ къмъ г-н-ците, които отсъстватъ сега, и й казвамъ, че вие, г-да, които говорите за кредитна и стопанска криза, знайте, че тая, която преживяваме днесъ, е нищо въ сравнение съ тая, която ще дойде, ако не вземемъ своевременно нуждитѣ мѣрки.

Азъ съжалявамъ, че не мога сега да се спра върху този много важенъ въпросъ за бъдещето на България. Населението у насъ непрекъснато расте — годишно то се увеличава съ 110 хиляди души. Ежегодно у насъ имаме 55.000 нови вѣнчила, сир. създаватъ се 55.000 нови стопанства, отъ които 35—40 хиляди се падаатъ на селата. Ако приемемъ, че за всѣко стопанство сж необходими 30 декари, които при нашитѣ условия не сж достатъчни за изхранването на едно семейство, то тогава всѣка година ще сж необходими по 1.200.000 декари, които трѣбва да се намѣрятъ за тия нови стопанства, за да не останатъ тѣ безимотни и за да не бѣдатъ хвърлени въ обятията на болшевизма, на еднофронтовството или на дружбачината, която въ основата си е анархистична. Следъ 5—6 години ние ще имаме нужда, при този ръстъ на населението, най-малко отъ 5—6 милиона декари за оземляване на новитѣ стопанства. Отде ще вземемъ тая земя? Защо да си затваряме очитѣ? Защо да нѣмаме куражъ да видимъ действителността такава, каквата е? Защо да не забиемъ тревожната камбана още отсега, а следъ 5 или 10 години, когато ще бѣде късно? Не виждате ли, г-да, че малоземелието се дължи на голѣмия прирѣстъ на населението? Не виждате ли, че трѣбва да се взематъ всички мѣрки, за да се предотврати настѣпващата бавно, но сигурно криза, която, пакъ ще повторя, ще бѣде една отъ твърде безпакойнитѣ?

Азъ бихъ желалъ съ удовольствие да чуя не само критикитѣ, които се правятъ на законопроекта, който съмъ внесълъ на вашето внимание, но и на всички мѣроприятия, които Министерството на земледѣлието, респективно правителството, е предприело. Азъ не чухъ подобна критика, която да засѣга сериозно дѣлото на министерството; която да ни посочи нови пѣтища; която ясно да постави желаната целъ, къмъ която трѣбва да вървимъ, и която критика да установи голѣмитѣ проблеми, за да не ставаме илюзионисти, защото нека не мислимъ, че като сме оземлили 100 хиляди семейства, ние сме разрешили аграрната проблема, затуй защото не само при 10, 15 или 20, но и при 30—40 декари нашето земледѣлско стопанство все пакъ си остава „малоземелно“, тъй като неговитѣ доходи сж недостатъчни да покриятъ настѣпнитѣ и най-неотложни негови нужди.

Позволете да приведа още единъ фактъ. Често тукъ се говори — и основателно — за милионитѣ, които държавата харчела. Но какво бихте вие казали, ако азъ, като министъръ на земледѣлието, бихъ повдигналъ единъ въпросъ, повидимому много прозаиченъ и къмъ който мнозина биха се отнесли съ усмивка — въпроса, напр., за обединяването на нашитѣ работни земи, които иматъ нужда отъ възстановяване на тѣхнитѣ плодородни сили? Какво бихте казали по много важния въпросъ, който е поставенъ за разрешение у насъ, въ министерството — торенето на нивнитѣ земи? Азъ привеждамъ този примѣръ, г. г. народни представители, за да направя само една характеристика на много едностранчивото схващане на земледѣлския въпросъ, който господата отъ лѣво изчерпватъ съ раздаването на земя, като пренебрегватъ голѣмитѣ, реалнитѣ проблеми на нашето земледѣлие. Почти всички наши стопанства, както казахъ, се отличаватъ съ голѣмо почвено изтощение. Тѣ нѣматъ торъ, защото добъръ торъ не може

да се получи отъ нашитѣ пасища, дѣто дръгливиятъ добитѣкъ, кретайки гладенъ, пилѣе и безъ това малко произвеждания отъ него торъ безъ всѣкаква полза. Знаете ли каква е загубата отъ това за нашитѣ стопанства? При едно разумно оборско отглеждане на добитѣкъ — практиката е доказала — се получава дневно по 28 кгр. торъ отъ едно говедо при 500 кгр. живо тегло, а за година 10.000 кгр. който торъ, при най-ниска цена, 30 ст. за килограмъ, струва 3.000 л. Като се държи смѣтка, че числото на едрия добитѣкъ у насъ е крајгло 4.000.000 глави, то нашитѣ стопанства губятъ всѣка година само отъ торъ не по-малко отъ 12 милиарда лева. Повидимому, това е баснословна цифра, но това богатство ние го губимъ, защото добитѣкъ у насъ не се отглежда както трѣбва, и защото той трѣбва да дава и последнитѣ си сили за поддържането на нашето земледѣлие. Нима тоя въпросъ е по-маловаженъ и по-малко интересенъ за нашата аграрна политика, отколкото въпросътъ за депласирането на поземелната собственост и нейното прехвърляне отъ рѣжа въ рѣжа? Нека сега направя единъ цитатъ отъ онова, което е писалъ мойтъ добъръ приятелъ г. Иванъ Харизановъ, който поддържаше тезата за тъй нареченитѣ предѣлни стопанства, като считаше, че не трѣбва да се допускатъ стопанства по-голѣми отъ 300 декари. Ето какво той пише въ списанието „Кооператоръ“ отъ 30 декември т. г. подъ заглавие „Селското стопанство у насъ и другде“: (Чете) „Когато Дания произвежда отъ декаръ презъ 1925 г. 331 кгр. пшеница, Белгия — 267 кгр., Холандия — 284 кгр., България презъ сѣщата година е произвела само 109 кгр., а презъ 1926 г. само 108 кгр. Когато на 100 жители въ Дания се падатъ 83 глави едъръ рогатъ добитѣкъ, въ България се пада едъръ рогатъ добитѣкъ само 33 глави. Въ Белгия на 100 жители се падатъ 54 свини, а у насъ се падатъ само 10 глави. Въ Дания на 100 жители се падатъ 5297 глави птици, а у насъ само 1845 глави“. И г. Харизановъ основателно заключава: (Чете) „Ясно е, прочее, че докато не измѣнимъ начина на селското производство и неговата организация, дотогава нѣма да излѣземъ отъ тежкитѣ условия на работа, въ които се намираме“.

Напълно съмъ съгласенъ съ г. Харизановъ и ще го моля, намѣсто да вижда разрешението на аграрната проблема въ въвеждането на предѣлната собственост до 300 декари, да положи всички усилия и своята пълна енергия къмъ постижението на оня идеалъ, който е осъщественъ отъ цитираната отъ него Дания. Нека се съгласимъ, г. г. народни представители, че въ момента, въ който живѣемъ, като повдигаме производството на страната, ние наедно съ това косвено разрешаваме и аграрния въпросъ, въ смисълъ на увеличаване доходитѣ на селскитѣ стопанства.

Позволете ми, прѣди да свърша, да ви напомня, че има много въпроси, които сж тѣсно свързани съ поземелния въпросъ, и макаръ ние постепенно да ликвидираме съ т. з. с., тѣзи голѣми въпроси, отнасящи се до поземелното владение, ще останатъ все пакъ висещи. Ние нѣма да ги прѣнебрегнемъ, но позволете ми да отнеса къмъ тѣхъ не само въпроса за оземляването на малимотнитѣ и на безимотнитѣ, но и другъ не по-маловаженъ въпросъ — въпроса за раздробяването на земитѣ. Докжде трѣбва да отиде това раздробяване? Трѣбва ли да се пулверизира поземелната собственост и ще може ли тя въ такъвъ случай да представлява надеждна предпоставка за стопански, културни и социални превъзможвания и постижения или не? Не трѣбва ли да се стигне до единъ минимумъ, по-долу отъ който не трѣбва да се слиза въ подѣлбата на земитѣ? Да бѣде ли този минимумъ 15, 20 или 25 декари, съобразно мѣстнитѣ условия? Ето единъ важенъ въпросъ, който тепърва трѣбва да се изучава.

Сжщо така е важенъ и въпросътъ, свързанъ съ поземелното владение у насъ, а наедно съ туй и съ културния и стопански прогресъ на страната, именно наследството по женска линия. Да остане или не сегашниятъ законъ за наследствата и напредъ или ще трѣбва и тукъ да се помисли за съответната реформа? Защото, ако е право — както науката и практиката на всички народи, отишли напредъ въ пѣтя на културата и цивилизацията, показватъ това — че една отъ голѣмитѣ предпоставки за постигане на реални успѣхи въ засилването и въ модернизирането на земледѣлското производство, това е комасирането на земитѣ, трѣбва да признаемъ, че това комасиране се намира въ колизия съ съществуващото у насъ наследствено право и по женска линия, което е една отъ причинитѣ за непрекъснатото и вѣчно раздробяване на земитѣ.

Ето това сж въпроси, които сж не по-маловажни отъ аграрната реформа въ смисъла и духа на онова, което се изнесе тукъ отъ преждеговорившитѣ.

Г. г. народни представители! Азъ бихъ искалъ да свърша, но изкушава ме единъ фактъ, по който искамъ

да споделя моите впечатления с вас. Често пъти се критикува кредитната политика на правителството, респективно на Земледелската банка. „Какво сте дали — казват — на това население? Вие започнахте вече да му продавате чергити и добитък!“ По този въпрос утре ще имам възможност да отговоря на г. Омарчевски по повод на питането, което е отправил до мене и въ което казва, че 600 глави добитък били продадени от Плевенския клон на Земледелската банка за изплащане на дългове, когато въ сщност сж били продадени само два добитъка.

Нйкой от сговориститъ: Защото 3 години не сж си смънили записитъ.

Министъръ Д. Христовъ: Оставете сега това на страна, утре ще ви дамъ данни. Интересно е, г. г. народни представители, да видимъ какво ни учи отчетът на Земледелската банка за 1928 г., дето сж дадени сведения за нейнитъ пласменти. Презъ 1928 г. нейнитъ пласменти сж възлизали на 2 милиарда 900 милиона лева, за да стигнатъ къмъ 1 ноември т. г. на 4 милиарда и 100 милиона лева. Нйма да говоря сега за операцияитъ отъ текущата година, защото тя не е завършила още; пъкъ и ще имамъ възможностъ да направя това при другъ случай. Интересно е сега да знаемъ тия пласменти за какви цели сж били употребени? Това е единъ голъмъ и важенъ самъ по себе си фактъ, който, понеже нйма уста да говори, нито го чуватъ, нито го знаятъ въ България, въ която си раздраха гърлата да говорятъ за стопанска и кредитна криза. Отъ тйзи 2 милиарда и 900 милиона лева сж били похарчени, г-да, 500 милиона лева за изхранване на населението. Какво означава това? Не означава ли то, че тия 500 милиона сж били похарчени за слабосилнитъ въ стопанско отношение домакинства и че поради това единъ подобенъ портфейлъ не може да бжде ликвиденъ, и че той не представлява отъ себе си нищо друго, освенъ единъ консомативенъ кредитъ? Освенъ това били сж сключени заеми за 400.000.000 л. за изплащане на данъци — другъ „консомативенъ“ кредитъ — както и 500.000.000 л. за покупката на добитъкъ. Човйкъ би казалъ, че това последното перо е единъ продуктивенъ пласментъ, защото добитъкътъ, като живъ инвентаръ, е необходимъ за съществуването и прогреса на земледелското стопанство. Е добре, г-да, този разходъ е билъ направенъ отъ стопанствата или защото добитъкътъ въ тйхъ измрълъ, поради фуражната криза, която е по-страшна отъ кредитната, или защото предишното стопанство на бащата отъ 50—60 декари, което се е работило съ единъ чифтъ волове, следъ наследството, отъ което сж произлезли 4—5 нови стопанства, съ единъ чифтъ добитъкъ, се обработватъ не вече 50—60, а 15—20 декари. Така че, тйзи милиони, които сж били разходвани за покупката на добитъкъ, сж тоже, въ известна смисълъ, единъ консомативенъ кредитъ. И когато става дума за кредититъ на Българската земледелска банка, азъ искамъ да зная: нима Българската земледелска банка тръбва да пласира своитъ срѣдства само по този начинъ? Нима тия срѣдства не тръбва да се пласиратъ преди всичко за засилване на производството? Земледелската банка, откато Демократическиятъ сговоръ е на власт, полагала всички усилия да насочи въ по-друго отъ досегашното направление своитъ пласменти, защото, ако тия 3 милиарда бйха похарчени не за консомативни цели въ болшинството си, а за повдигане на производството, нима ние шйхмъ да изпаднаемъ въ днешната стопанска и парична криза? Нима икономическиятъ сили на нашия селски стопанинъ и земледелецъ нймаше да бждатъ по-крепки? Нима по-голймитъ спестявания, като резултатъ на увеличеното производство, нймаше да се засилятъ и да удовлетворятъ до голйма степенъ кредитнитъ нужди? Желателно е, г-да, съ тия тревълнуоущи нашето селско стопанство въпроси почитаемото народно представителство по-често да се занимава и особено хората отъ лйвицата, ако тй наистина искатъ да правятъ обективна, но затова силна критика на земледелската политика на правителството.

Г. г. народни представители! Азъ искахъ да се спра и върху разрешението на аграрнитъ въпроси въ другитъ страни, които, по своето дребно земледелие, мапомнятъ много нашата страна, като Дания, Холандия, Вюртембергъ, Бавария и пр., но, поради липса на време, това ще го направя при други случаи.

Поземелниятъ въпросъ ние нйма да изоставимъ следъ ликвидацията на т. з. с. Ние ще положимъ грижи за всички онйзи дребни стопанства, които животътъ непрестанно поражда. Голймата проблема на поземелното владение ще бжде поставена подъ просвѣтителнитъ грижи на правителството и на васъ, г. г. народни представители, безъ да има нужда да се посйга на частната собственостъ.

Ние можемъ да гледаме спокойно бждещето, стига само да повдигнемъ производството на нашето селско стопанство, защото въпрѣки рѣста на населението — следствие на което е и раздробяването на земята и увеличението на малоимотнитъ и безимотнитъ — все пакъ ние имаме единъ голъмъ поземеленъ фондъ. Това сж закръжленитъ и измѣрени мери, които възлизатъ на 4½ милиона декари и които постепенно, съ течение на времето, ще се намаляватъ. Колкото повече културниятъ прогресъ на страната ще се засилва, толкова повече тй ще ставатъ излишни, защото и въ цивилизованитъ и културни страни, като Холандия, Вюртембергъ, Дания, Швейцария, кждето гъстотата на населението е двойно по-голйма, отколкото у насъ, нйма такива пасбища, и при все това земледелието тамъ — знаете много добре това — цъвти и тамъ то не е изворъ на бедствия и лишения, а на богатства. Тия 4½ милиона декари сж поземелниятъ фондъ на бждещето, къмъ който ще има да прибавимъ още онйа кръгъло 300 хиляди декари, които ще останатъ свободни отъ Дирекцията на бйжанцитъ за селско-стопанското имъ настаняване, както и други 400 хиляди декари отъ изсушаването на блатата. Всичко това ще ни помогне, съ течение на времето, да се справимъ съ проблемата за поземелното владение, като преди всичко и преди разрешението на тази проблема, обаче, г. г. народнитъ представители, ще тръбва да заработимъ за увеличение на богатствата въ страната и за повдигане нейното производство. Проблемата на безземелнитъ и мало-земелнитъ не се състои въ това — да имъ дадемъ по 10—20 декари земя, съ която тй пакъ ще останатъ, при примитивността на нашето земледелие, въ мизерия. Намъ се налага да помислимъ по-дълбоко за разрешението на тая проблема. Чрезъ кооперацията тръбва да повдигнемъ производството на всички, които сега оземляваме; ние тръбва да въведемъ и насърдимъ земледелскитъ индустрии и да помислимъ за модернизирането на нашето селско стопанство. Странитъ, за които казахъ, че иматъ цѣтушо земледелие, не получаватъ отъ единъ декаръ по 80—100 кгр., а по 200—300 кгр., и въ това се намира една отъ тайнитъ на голймата земледелска проблема.

Нека всички, г. г. народни представители, като отдадемъ данъ на извършеното досега по оземляването на малоимотнитъ и безимотнитъ и като освобождаваме отъ угрози частната собственостъ, не забравяме, че, ако даже бихме имали още толкова земя за раздаване, колкото сме дали досега на оземленитъ, ние пакъ ще оставимъ нашето население въ мизерия, защото надъ всички тия въпроси стои голймиятъ въпросъ за повдигане на производството. И затова дайте на разположение необходимитъ срѣдства и дайте да използваме за постижението на тая целъ всички енергии, за да разрешимъ тази голйма и сѣдбоносна проблема; дайте да направимъ нашия земледелецъ, нашия селски стопанинъ, голймия консоматоръ и клиентъ на индустрията и занаятитъ, по-дееспособенъ и съ по-голйми потребности, които, обаче, той да може да удовлетворява. И бждете увѣрени тогава, г. г. народни представители, че рѣстътъ на нашето население ще бжде единъ активенъ елементъ, една надежда и една свѣтла перспектива за нашето племе. За тази свѣтла перспектива и за подрастващитъ поколения, на които тръбва да осигуримъ хйбъ и култура, дайте да поработимъ, и нека съ тоя лозунгъ всички да гласуваме за приемането на законопроекта. (Продължителни ржкоплѣскания отъ сговориститъ)

Ц. Стоянчевъ (з. в): Искамъ думата.

Председателствуващъ А. Христовъ: По какво?

Ц. Стоянчевъ (з. в): Да прочета единъ протестъ отъ името на нашата група.

К. Николовъ (д. сг): Следъ гласуването.

Ц. Стоянчевъ (з. в): (Отива на трибуната. Тропане по банкитъ отъ сговориститъ)

Председателствуващъ А. Христовъ: Нймате думата, г. Стоянчевъ.

Ц. Стоянчевъ (з. в): Натоваренъ съмъ отъ името на земледелската парламентарна група да прочета следния протестъ. (Чете) „Въ днешното заседание, когато всички очаквахме, че г. министърътъ на земледелието Д. Христовъ...

Отъ сговориститъ: Долю! Не може! (Продължително тропане по банкитъ. Шумъ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

(Квесторът С. Савовъ отива при Ц. Стоянчевъ и го сваля отъ трибуната)

Ц. Стоянчевъ (з. в): Следъ инцидентитъ, които станаха по-рано, срамота е да викате „Долу.“

Отъ сговориститъ: Гласувайте, г. председателю!

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ на първо четене законопроекта за изменение закона за труднитъ земледѣлски стопанства, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема. (Ржкоплѣскания отъ сговориститъ)

Ц. Стоянчевъ (з. в): Азъ протестирамъ, защото не се дава думата на единъ народенъ представителъ. Подчертавамъ сжщо, че когато се гласува единъ законъ отъ голѣмо социално значение, присѣствуватъ само 60 депутати. Протестътъ, който прочетохъ, го давамъ на г. г. стенографитъ.

Отъ сговориститъ: Не е четенъ.

Ц. Стоянчевъ (з. в): Азъ го прочетохъ отъ трибуната, но не се чу поради вашитъ тропания. По този начинъ вие не можете да прокарвате реформи отъ важенъ държавенъ характеръ. (Оставя протеста на стенографската маса. Глъчка)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да. (Къмъ стенографитъ) Дайте го обратно! Стенографитъ не могатъ да го получаватъ!

Пристѣпваме къмъ точка пета отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за признаване права на индустриална концесия за производство на памучни прежди на Акционерното дружество „Текстиль“, гр. Варна.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ В. Игнатовъ (д. сг): (Прочита законопроекта изцѣло, заедно съ мотивитъ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 24)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда.

Министъръ Ц. Бобошевски: Ще моля, г-да, да се приеме по принципъ законопроектътъ, съ който искаме да се дадатъ концессионни права на дружество „Текстиль“ въ казания районъ, понеже отговаря на всички условия, предвидени въ чл. чл. 25, 26 и 27 отъ закона за насърчение на мѣстната индустрия, по отношение на капацитета, мощността на машинитъ, вложенитъ капитали и т. н. Ако има противни мнения по въпроса за района или по другитъ условия, ще се изтъкнатъ въ комисията, където ще се проучатъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Илия Януловъ.

И. Януловъ (с. д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Законопроектътъ, съ който се занимаваме сега, самъ по себе си е второстепененъ, но засѣга и нарушава сериозно върховни начала на стопанската и социална дейностъ на държавата. Въ него се вижда, като въ капка вода, цѣлитъ свѣтъ — случайниятъ и индивидуалниятъ елементъ на стопанската и социална политика на Министерството на търговията, промишлеността и труда, респективно, на политиката на правителството. Вижда се какъ личнитъ съображения и случайнитъ намѣрения на министра и на правителството се поставятъ надъ голѣмитъ обществени интереси и става ясно какъ липсва една голѣма социална и стопанска политика въ нашата страна.

Социалдемократическата група въ Народното събрание, въ връзка съ този законопроектъ, желае да разграничи своята критика и да разбие заблудението, създадено въ нѣкои срѣди отъ дѣсно и отъ лѣво, че и ние сме били за загваряне на фабрика „Текстиль“, или за изпрѣчване на пътя ѝ. Нищо подобно. Ние не желаемъ съ смъртнитъ случаи отъ туберкулоза на работници въ фабрика „Текстиль“ да внесемъ смутъ и възбуда въ срѣдата на работническата класа, защото и безъ туй тази възбуда и този смутъ сж много голѣми. Сжщо така ние не желаемъ да застанемъ на страната на завистниците и съперниците на фабрика „Текстиль“, именно каквито се забелязватъ отъ дѣсно. Но това никакъ не намалява и не може да на-

мали силата на нашата критика, защото ние спокойно и безпристрастно искаме да посочимъ, че сегашниятъ законопроектъ не може и не бива да стане законъ и то възъ основа на следнитъ две причини.

Системата на концесии загуби своитъ защитници въ България. И съ право. Даването на концесии въ България датира отъ отдавна, сжществува въ продължение на толкова години — азъ бихъ казалъ, че тая система сжществува отъ началото на нашата индустрия. Никой отъ насъ, обаче, не може да констатира, че системата на концесии е дала добри резултати. Засилване на нашето стопанство съ концесии значи сжщевременно застой за нови стопански начинания, спирание и унищожение на личната инициатива и потѣпкване на конкуренцията. А конкуренцията е главниятъ регулаторъ на пазара отъ гледна точка на намалението на ценитъ и на напредѣка на техниката; съ други думи, значи въздигането на монопола е врагъ самъ по себе си на производството и на неговия напредѣкъ. Случаятъ, съ който се занимаваме, може да ни даде най-доброто доказателство, че концесията въ форма на монополъ — а пъкъ тя не може да има никаква друга форма — уврежда напредѣка на производството. Ние тукъ въ Парламента ще заповѣдаме, што въ продължение на 20, въ продължение на 30 години никакви нови заведения да не се създаватъ. . .

П. Стояновъ (д. сг): Само 15 години — корегирайте се.

Министъръ Ц. Бобошевски: (Къмъ И. Януловъ) Не сте чели законопроекта.

И. Януловъ (с. д): Азъ говоря общо, не само за „Текстиль“. За „Текстиль“ е 15 години, но за други е 20. — Ние, казвамъ, ще заповѣдаме, никакви други заведения въ този ресоръ да не се създаватъ въ течение на тоя срокъ. За „Текстиль“ специално ние ще заповѣдаме, што никакви нови заведения да не се създаватъ въ Варненско, Русенско, Търновско и Бургаско. Съ това действително се въвежда монополъ.

П. Стояновъ (д. сг): Съ исканата концесия не се засѣга нито Търновскиятъ окръгъ, нито Плѣвненскиятъ.

И. Януловъ (с. д): Азъ гледамъ какъ е законопроектътъ, не говоря за Плѣвненски и Търновски окръзи, а за казанитъ вече и Шуменския.

П. Стояновъ (д. сг): Изглежда, че не го знаете.

Министъръ Ц. Бобошевски: Той не го е челъ. — Тия работи г. Януловъ трѣбваше да ги каже, когато се разглеждаше тукъ законопроектътъ за насърчение на мѣстната индустрия. — Нито единъ пътъ той не е дошълъ въ заседанието на комисията да каже нѣщо по тоя въпросъ.

И. Януловъ (с. д): Г. министре! Заседание на комисията по този законопроектъ ще имаме занапредъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Азъ казвамъ, че не сте идвали тукъ, когато се разглеждаше законопроектътъ за насърчение на мѣстната индустрия. Тогава се разгледа и този въпросъ.

И. Януловъ (с. д): Г. министърътъ да не бърза. Г. министърътъ ще направи най-добре да бжде малко по-скромненъ. Когато се разглеждаше въпросътъ за концесии, не само че бѣхъ въ комисията, а и азъ, заедно съ маса депутати, поддържахъ становището, че системата на концесии е осждена. Г. министърътъ не бѣше далечъ отъ това мнение и благодарение само на други интервенции, и въпрѣки мнението на търговскитъ камари, възприе да продължимъ системата на концесии.

Излишни сж всички тѣзи спорове.

Системата на концесии е осждена и нѣма защитници въ България. Азъ поддържамъ това и ще го документирамъ. Обичамъ *séance tenante* да отговарямъ на възраженията. И понеже ми се направи второ едно възражение, именно, че по концесията на „Текстиль“ не се касае за друго окръжие, освенъ за Варненското, азъ ви изобличавамъ: въ законопроекта сж казани четири окръга, които цитирахъ.

П. Стояновъ (д. сг): За четири окръга, ала Габрово не влиза.

И. Януловъ (с. д): За какво Габрово съмъ ви казалъ? Азъ ви казвамъ Русе, азъ ви казвамъ Варна, азъ ви казвамъ Бургазъ.

Н. Топаловъ (д. сг): Търново не влиза; Шуменъ влиза.

И. Януловъ (с. д): Азъ ви говоря за тия четири голѣми окръжии, върху които ще се простира монополътъ, концесията на „Текстилъ“.

Т. Стоилковъ (д. сг): Ако казвате, че влиза и Търново, Вие се изобличихте въ лъжа.

И. Януловъ (с. д): Ако вие смѣтате, че този законопроектъ се касае само за Варненския окръгъ, нѣма нужда отъ този законопроектъ. Ако вие смѣтате, че този законопроектъ не се касае за четири голѣми окръжии, тогава вие грѣшите. Ако искате да ме уязвите съ това, че съмъ събркалъ и вмѣсто Шуменъ съмъ споменалъ моя роденъ градъ, В. Търново, то е смѣшно. Въ всѣки случай отрѣзването на една шеста отъ България като районъ за монополъ на фабрика „Текстилъ“ е действително единъ фактъ, върху който трѣбва да спремъ нашето внимание и който действително показва, че стопанска политика липсва въ тази страна. Този случай, освенъ това, ще служи за precedentъ и ние малко-по-малко ще заприличаме на една страна, въ която може да се даватъ само концесии. Азъ бихъ желалъ и тукъ да ми се възрази въ коя друга страна се даватъ по четири окръжии за концесии. Да, има една страна — това е Съветска Русия. Не напразно ние настояхме, когато се разглеждаше законопроектътъ за насърчение на мѣстната индустрия, че системата на концесии ще трѣбва да се зачеркне. Не напразно въ това отношение бѣха голѣмитѣ спорове въ продължение на толкова години, въ които се намѣси и г. Ляпчевъ.

(Председателското мѣсто се заема отъ председателя)

Обаче, въпреки мнението дори на търговскитѣ индустриални камари, ние виждаме какъ днесъ се внася единъ такъвъ законопроектъ; и той нѣма да бѣде нито първиятъ, нито последниятъ. Системата на концесии, която се установява съ този законопроектъ, става двойно по-опасна вследствие на лошото прилагане на закона отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда; вследствие на туй, че начело на това министерство стои единъ човѣкъ слабо запознатъ съ стопанскитѣ въпроси, какъвто е г. Бобошевски; ...

Министъръ Ц. Бобошевски: Да, да!

И. Януловъ (с. д): ... вследствие на това, че поради неговата слабостъ, той става играчка въ ръцетѣ на племена и на случайни влияния.

Министъръ Ц. Бобошевски: Благодаря за комплиментитѣ!

И. Януловъ (с. д): ... и достигна се до едно положение, което довежда до единъ рѣзъкъ конфликтъ между органитѣ на министъра г. Бобошевски и самия него като министъръ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Олекна ли ти сега? Никой не ти обръща внимание. И въ собственитѣ твои срѣди гледатъ на тебе съ насмѣшка, и въ кавички турятъ твоята титла професоръ. Смѣятъ ти се.

И. Януловъ (с. д): Азъ на Васъ не Ви обръщамъ внимание. Азъ Ви смѣтамъ случаенъ министъръ и говоря на Парламента.

Министъръ Ц. Бобошевски: Говоришъ глупости.

И. Януловъ (с. д): Най-умно би било, отдавна да бѣхте напуснали този постъ, защото ние преживѣхме не единъ моментъ, когато Вие сте били въ пълно противоречие съ всичкитѣ търговски индустриални камари и когато търговско-индустриалнитѣ камари взематъ резолюция, че ще се затворятъ за 7 дни магазинитѣ и пр., защото, казватъ, че нѣма стопанска политика. Ако Вие искате по този начинъ съ подобенъ езикъ, който стои много по-долу отъ моитѣ обувки — защото въ Вашия животъ Вие не сте написали една статия — азъ изрично ще Ви кажа. ...

Председателъ: Г. Януловъ! Обръщамъ Ви внимание да държите приличенъ езикъ.

И. Януловъ (с. д): Азъ ще отговоря на г. министъра Бобошевски съ следващото решение на общото събрание на търговско-индустриалнитѣ камари.

Т. Кънчевъ (д. сг): Говорете по предмета.

И. Януловъ (с. д): Казвамъ това, за да затвора тази скоба. — (Чете) „Търговско-индустриалнитѣ камари констатирагъ, че днешното катастрофално положение е резултатъ отъ липса на стопанска политика на днешното правителство.“

Министъръ Ц. Бобошевски: Случаенъ депутатъ си ти, избранъ отъ дружбашитѣ!

И. Януловъ (с. д): Това се отнася до правителството и до специалния ресортъ, затуй ще направимъ много добре да се вслушаме внимателно. Азъ обичамъ, г. министре, да Ви слушамъ, и Вие трѣбва да ме слушате.

Министъръ Ц. Бобошевски: Нищо нѣма да науча отъ тебе — отъ единъ дърдорко.

И. Януловъ (с. д): Азъ Ви смѣтамъ за неспособенъ да научите нѣщо.

Председателъ: Дръжте смѣтка за думитѣ си.

И. Януловъ (с. д): Г. председателю! Азъ съмъ народенъ представител и моля, да не ме прекъсва министърътъ.

Председателъ: Азъ Ви правя бележка за думитѣ Ви.

Н. Пждаревъ (д. сг): Г. Януловъ! Народниятъ представител е силенъ, когато е учтивъ.

И. Януловъ (с. д): Азъ съмъ единъ отъ най-умѣренитѣ и зная какво говоря.

Министъръ Ц. Бобошевски: Единъ грандоманинъ, какъвто нѣма втори!

И. Януловъ (с. д): Ако азъ съмъ грандоманинъ, Вие сте идиотъ! Не Ви е срамъ!

Председателъ: (Силно звъни) Г. Януловъ! Бѣдете въздържанъ. Правя Ви бележка.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Срамота е единъ депутатъ да говори тукъ по този начинъ. (Рѣжкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Т. Кънчевъ (д. сг): Г. Януловъ! Не можете да обиждате така г. министъра. Оттеглете си думата.

Министъръ Ц. Бобошевски: Той нѣма за петъ пари авторитетъ въ собствената си срѣда.

И. Януловъ (с. д): Гледайте какви работи говори! Тъкмо противното е вѣрно.

Т. Кънчевъ (д. сг): Г. председателю! Трѣбва да му отнемете думата, понеже обижда г. министъра.

И. Януловъ (с. д): Азъ бѣхъ предизвиканъ най-грубо отъ г. министъра; всички сте свидетели за това.

Министъръ Ц. Бобошевски: Значи, когато ти предизвиквашъ, азъ да мълча.

И. Януловъ (с. д): И тѣй, г-да, системата на концесии азъ я осѣждамъ, азъ я намирамъ, че тя въ сжщото време е и единъ монополъ. Може би това мнение вие да го намираете за погрѣшно. Може би да смѣтате, че ние сме направили добре, когато навремето дадохме известни концесии за известни индустрии. Азъ сега нѣмамъ възможностъ, нѣмамъ и време пъкъ и не е моментътъ да правя едно изследване на концесии въ цѣлата страна. Азъ намирамъ, че резултатитѣ отъ тѣхъ не сж благоприятни и затуй смѣтамъ, че търговско-индустриалнитѣ камари си измѣниха своето мнение. Но азъ казахъ, че положението става двойно по-опасно, не само заради туй, защото системата на концесии е опасна, но и заради туй, защото начинътъ, по който се прилагатъ отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда, съ знанието и безъ знанието на министъра — това не е най-важниятъ въпросъ — е начинъ неправиленъ, е начинъ лошъ и той извиква формални протести отъ страна на търговско-индустриалнитѣ камари, чии протести азъ ви цитирахъ.

Съгласно закона за насърчението на мѣстната индустрия; когато съ известни концесии се засѣга районътъ на дадена търговска камара, това се съобщава предварително на ка-

марата, която трябва да изучи мѣроприятията и да си даде своето мнение. Вие не можете сами да решавате въпроса за насърдението съ даването концесии, да кажемъ, въ Бургазкия окръгъ. Въ Бургазкия окръгъ има една търговско-индустриална камара и, очевидно е, че тази търговско-индустриална камара трябва да бѣде попитана и да бѣде взето нейното мнение. Е добре, г. г. народни представители, азъ трябва да констатирамъ, че мнението на търговско-индустриалната камара въ Бургазъ по този законопроектъ не е взето — не само не е взето, но ние виждаме, че тя излиза дори съ формаленъ протестъ, който е изпратенъ на г. министра на търговията, промишлеността и труда. Резолюцията на Бургазката търговско-индустриална камара, взета презъ пролѣтната сесия на 1929 г. единодушно, е следната: (Чете) „XIX-то общо редовно годишно събрание на Бургазката търговско-индустриална камара, имайки предъ видъ:

1) че даването предвиденитъ по закона за насърчение на мѣстната индустрия концесионни облаги има за целъ не създаването на монополни права, но привличането на капиталъ за организиране индустриални предприятия въ областта на известни важни за индустриалното развитие на страната браншове, за реализирането на които сж необходими голѣми срѣдства, както и преодоляването на по-големи мъжнотии;

2) че въ областта на такива браншове има изгледи да се появятъ и разширятъ повече инициативи, а това ще бѣде въ интересъ само на народно-стопанското ни развитие;

3) че при опредѣляне концесионния районъ на едно предприятие трябва да се опредѣля минималниятъ таквъ, при който предприятието би могло безпрепятствено да се развива, а не да се включватъ въ него всички ония области отъ територията на страната, които иматъ най-благоприятни условия за развитието на съответния индустриаленъ браншъ и по тоя начинъ да се създаватъ монополни положения на концесионнитъ предприятия, или най-малко да имъ се създаде едно изключително привилегировано положение;

4) че даването концесионни облаги е въпросъ, който не интересува само съответното предприятие, защото отъ начина на неговото разширение може да пострада индустриалното развитие, както на даденъ районъ, така сжщо и на цѣлата страна, вследствие на което изявенитъ искания за получаване концесионни облаги трябва да бѣдатъ най-всестранно проучвани преди всичко отъ народно-стопанска гледна точка, както повелява и чл. 28 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия,

„Р Е Ш И:

„Да се настоява предъ надлежнитъ мѣста щото:

1. Индустриалниятъ съветъ при Министерството на търговията, промишлеността и труда, при разглеждане заявлениата за концесионни облаги по закона за насърчение мѣстната индустрия, да не се ограничава само съ регистрирането на исканията, като ги приема или отхвърля по формални причини, но да проучва всестранно тѣхното обществено и стопанско значение чрезъ съдействието на респективнитъ търговско-индустриални камари, които трябва да бѣдатъ навреме уведомявани и въ резултатъ на това да взематъ своитъ решения.

2. Ако въ периода на това проучване или пъкъ на оформяване даването на концесионни облаги на едно предприятие направи постѣпки за сжщо такива облаги и друго предприятие отъ сжщия браншъ съ седалище въ границитъ на района, който първото е искало да се резервира като концесионенъ таквъ, да се направи всичко възможно за реализирането на двѣтъ предприятия, а не да се отказва на второто подъ обикновената мотивировка, че районътъ е вече заетъ, както е напр. случаятъ съ даване концесионни облаги за памучно и ютено прядежство съ обширни райони отъ 4 административни окръга, въ които влиза и Бургазкия таквъ, въпрѣки сериозно проявени инициативи и изявени желаниа отъ проектирани предприятия да получатъ концесионни облаги само съ районъ Бургазкия окръгъ, преди още да сж били оформени концесионитъ на изпреварилитъ предприятия да искатъ такива.

3. Общото годишно събрание на камарата, съставлявайки твърде много, че индустриалното развитие на Бургазкия окръгъ е сериозно засегнато чрезъ включването му въ гореказанитъ концесионни облаги, въпрѣки поменатото въ предишния пунктъ обстоятелство, настоява енергично за изключване на тоя окръгъ отъ района на казанитъ две концесии въ интереса не само на неговото стопанско развитие, но, преди всичко, и въ интереса на общия индустриаленъ напредѣкъ на страната ни, понеже чрезъ това ще се даде възможность да се реализиратъ и други

индустриални предприятия отъ тия браншове, безъ да се попрѣчи съ нѣщо на ония, които случайно сж изпреварили да подадатъ молби за искане концесионни облаги.“

Азъ ви чета само това решение на Търговската камара въ Бургазъ. Азъ не ви чета всички други документи, изпратени до парламентарната комисия, до г. министра на търговията, промишлеността и труда и до други лица. И азъ влизамъ въ парламентарната комисия по Министерството на търговията, промишлеността и труда и не желая, и по никой начинъ нѣма да принижа моитъ дебати, да смѣтамъ, че въ дадения случай сж засегнати нѣкои и други лица, нѣкои други фирми, предприятия и пр. Това насъ много малко ни интересува. Но вървамъ, г. г. народни представители, ще се съгласите, че когато Бургазкия окръгъ или когато Русенскиятъ окръгъ и пр. се включватъ въ района на концесията, съ която ние сега се занимаваме, мнението на тамошнитъ търговски камари трябва да бѣде взето въ предъ видъ или най-малко трябва да бѣде искано отпреди. Очевидно е, че това не е направено и, като не е направено, съ това безспорно се е сбъркало твърде много. И не само, че се е сбъркало. Азъ намирамъ, че законопроектътъ ще трябва да се отегли, временно поне. Безъ съмнение ние въобще нѣма да бѣдемъ съгласни съ него, но вие можете поне да направите това — временно да го отеглите и да се изпълни чл. 28 отъ закона за насърчение на мѣстната индустрия. Защото не бива да правимъ инатъ на търговскитъ камари.

Г. г. народни представители! Моиятъ апелъ при всѣка моя речъ по стопанскитъ въпроси е билъ — създаването на стопански планъ и съветъ. Азъ, защитникътъ на демокрацията, ще ви кажа, че демокрацията не е нищо друго, освенъ едно движение на тѣла, ако тя не е свързана съ компетентността, че Парламентътъ е застрашенъ, ако той не се свърже съ институти на компетентността, било чрезъ единъ върховенъ стопански съветъ, било съ едно свикване въ комисии на компетентни лица, а още повече съ установенитъ отъ законитъ на царството институции за даване на мнения, които мнения, ако се отхвърлятъ, трябва да се отхвърлятъ мотивирено.

105 души сме ние тукъ юристи. Даже единъ съдъ, когато не е съгласенъ съ мнението на вѣщитъ лица, се мотивира. А ние въ дадения случай, когато законътъ ни задължава да вземемъ мнението на търговскитъ камари, ние не го потърсваме. Тѣ излизатъ съ протести, ние не имъ отговаряме. Така не може да се действува. Ние достигнахме до парадоксално положение. Може нѣкой да не желая да слуша лекции, всички сме достатъчно интелигентни и стига само да се напомнимъ фактитъ.

Т. Жънчевъ (д. сг): Оставете лекциитъ за друго мѣсто.

И. Януловъ (с. д): Азъ бихъ желалъ да ми се каже едно: въ коя друга страна се достигна до таквъ рѣзѣкъ конфликтъ между търговскитъ камари, по стопанското положение на страната, стопанската криза и управлението. Никѣде вие не можете да констатираме едно такова състояние.

Н. Пждаревъ (д. сг): При условие търговскитъ камари да не се занимаватъ само съ локални интереси, ами да гледатъ малко по-нашироко.

Министъръ Ц. Бобошевски: Г. Пждаревъ! Камаритъ иматъ представители въ Индустриалния съветъ. И всички тия работи, които ги чете, тѣ сж четени въ Индустриалния съветъ. Това показва, че професорътъ, който иска да ни чете лекции, не знае закона за насърчение на мѣстната индустрия. Той говори всичко на аба: Отъ три години го слушаме — навилъ го на чекръкъ — да говори за стопански съветъ; говори едно и сжщо нѣщо като латерна. — И сега, за да го изоблича въ невежество, му казвамъ пакъ, че търговско-индустриалнитъ камари иматъ свои представители, и тия представители мотивирано сж се изказали по тоя въпросъ. Въпрѣки това, е взето единодушно решение да се даде този районъ. Дали ще бѣде тъкмо този районъ или по-малък, това ще се види въ комисията; тамъ ще се изслушатъ различнитъ мнения. Но докогато имаме законъ, който позволява концесиитъ, отде накѣде г. Януловъ да говори по тоя случай, който е въ хармония съ закона за насърчение на мѣстната индустрия? Въпросътъ за концесиитъ бѣше дебатиранъ тукъ съ дни, и той мина. Азъ изпълнявамъ закона. За известни индустрии законътъ дава право на министерството то да даде концесия. И азъ я давамъ. Спортътъ е сега само за района — дали да бѣде този или другъ. По този въпросъ се изказаха и Варненската и Русенската търговски камари.

Това показва, че Вие не знаете закона, че Вие много си въобразявате, а въ действителност много пъти азъ, скромниятъ, не голѣмъ професоръ, като Васъ, . . .

Т. Кънчевъ (д. сг): Не е голѣмъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: . . . не голѣмъ юристъ, не голѣмъ стопански деятелъ, съмъ разрешавалъ по-правително въпроситѣ. Не Ви е срамъ!

И. Януловъ (с. д): Г. министре! . . .

Т. Кънчевъ (д. сг): Г. Януловъ! Не предизвиквайте!

Министъръ Ц. Бобошевски: Г. председателю! Трѣбваше да защитите моята честъ, когато единъ нахаленъ господинъ говори така на единъ министъръ.

Председателъ: Азъ защитихъ Вашата честъ, г. министре — азъ му направихъ строга бележка.

И. Януловъ (с. д): Документътъ, който азъ четохъ, е на Търговската камара. Защо само обиждате?

Министъръ Ц. Бобошевски: Той е четенъ въ Индустриалния съветъ и устно е подкрепенъ отъ тѣхния представителъ. Това се знае, И при пълно знание на работата съветътъ е решилъ да се даде концесията.

И. Януловъ (с. д): Съ този гонъ нѣма да Ви отговоря. Ще продължа своята речъ. — Този документъ, който Ви четохъ, е датиранъ отъ 16 януарий 1929 г. Той е отъ Бургаската търговско-индустриална камара до г. министра на търговията, промишлеността и труда.

П. Стояновъ (д. сг): Откога е решението?

И. Януловъ (с. д): Документътъ, който Ви четохъ, е една резолюция по състоянието на индустрията, взето презъ пролѣтната сесия тази година. Вие изслушахте тази резолюция и Вие виждате, че протестътъ не може да бѣде четенъ въ заседанието, въ което се е вземало това решение, защото въ самия протестъ точно туй се казва: „Ние протестираме, задето по този начинъ, безъ да се вземе мнението на Търговската камара“ и т. н. Благодарение на едно случайно изпреварване при подаване на заявления е станало отпускане на концесията. Въ този случай азъ не ставамъ изразителъ на мнението на Търговската камара — азъ нѣмамъ това право — но като човѣкъ, който наблюдава развитието на стопанския животъ, излизамъ да Ви цитирамъ мнението на едно официално учреждение. Следователно, цѣлата тази реплика бѣше свършено излишна.

Г. г. народни представители! Много пъти азъ съмъ билъ атакуванъ отъ тази трибуна по този начинъ. Не желая да ви припомямъ тия атаки — и когато говорихъ, че излишци нѣма, а има съкращения, и когато говорихъ, за бѣжанския заемъ, и когато говорихъ за репарациитѣ. Достатъчно е само да ви напомня колко много сте грѣшили и колко много грѣшите, като не желаете да се вслушвате въ известни критики.

Т. Кънчевъ (д. сг): Не ни занимавайте съ Вашата скромна личностъ!

Министъръ Ц. Бобошевски: Той говори и по метеорология, и по математика; той е нѣщо като д-ръ Фаустъ — всичко знае: и метеорология, и математика, и химия, и алхимия, той е „професоръ“ въ кавички.

И. Януловъ (с. д): Говоря по математика, защото съмъ свършилъ тия науки.

Министъръ Ц. Бобошевски: Кръстю Пастуховъ казва това — „професоръ“ въ кавички.

И. Януловъ (с. д): Какво казва г. Пастуховъ, не зная. Въ всѣки случай азъ се радвамъ, че се разбирате съ него. Не съмъ „професоръ“ въ кавички, а съмъ доцентъ въ Университета. Нѣма защо да казвате тѣзи работи. Азъ съмъ свършилъ тѣзи науки, по които говоря.

Т. Кънчевъ (д. сг): Не се хвалете.

И. Януловъ (с. д): Г. Кънчевъ! Вие поне сте сериозенъ човѣкъ, кажете ми, дали Вие, ако сте на мое мѣсто, можете да отминете тѣзи закачки, и азъ ще Ви послушамъ и нѣма да отговарямъ на тѣхъ.

Д. Бошняковъ (д. сг): Най-напредъ Вие предизвикахте г. министра, като му казахте, че е случаенъ министъръ, и той, разбира се, ще Ви наругби. Говорете както се следва, и ние всички ще Ви слушаме.

Министъръ Ц. Бобошевски: Кажете нѣщо по метеорологията, ще има ли землетресение?

И. Януловъ (с. д): Въ всѣки случай не съмъ билъ църковенъ настоятелъ въ Вратца, и все повече зная отъ Васъ. Не е обидно да бѣде човѣкъ метеорологъ, стига да е свършилъ тая наука.

Министъръ Ц. Бобошевски: Ти всичко знаешъ!

И. Януловъ (с. д): Свършилъ съмъ, зная.

Т. Кънчевъ (д. сг): Не е обидно да бѣдешъ метеорологъ, само бѣдете скромни.

И. Януловъ (с. д): Вие, г. Кънчевъ, знаете, че съмъ писалъ по метеорология, и съмъ писалъ, защото съмъ свършилъ по метеорология. Не е ли срамотно единъ министъръ да ми напомня като укоръ, че съмъ свършилъ математика?

Министъръ Ц. Бобошевски: Ти всичко знаешъ — д-ръ Фаустъ!

И. Януловъ (с. д): Стига сте говорили така, г. министре. Това не е хубаво за Васъ, а не за мене; това е очевидно.

И тѣй, г. г. народни представители, свършвамъ съ първия въпросъ. Азъ искахъ само да подчертая начина, по който се внася този законопроектъ за даване концесия на фабрика „Текстилъ“ . . .

Н. Пждаревъ (д. сг): Става по предвидения въ закона начинъ.

И. Януловъ (с. д): . . . и, отъ друга страна, протестътъ, който ви прочетохъ, на търговската камара.

Министъръ Ц. Бобошевски: Знаемъ ги наизустъ.

И. Януловъ (с. д): Всичко това иде да ни покаже, че този законопроектъ не издържа критика.

Но има и друго едно важно съображение, на което азъ спирамъ вниманието на народното представителство и което не ни позволява току-тъй да дадемъ всички тѣзи широки блага въ формата на концесия на фабрика „Текстилъ“. Ние не можемъ въ никой случай да забравяме, че единъ отъ главнитѣ фактори на производството въ индустрията е трудътъ, и, желайки да услужимъ на капитала, на фабрика „Текстилъ“, ние сме длъжни да се вгледаме въ начина на третирането на труда въ сѣщата и подобнитѣ фабрики. Съ настоящия законопроектъ, желайки да разширимъ района на фабриката въ четири окръжия, очевидно ще дадемъ възможностъ за една много по-широка експлоатация на труда. А ние имаме данни, г. г. народни представители, сѣщо така официални, отъ които идемъ до заключението, че фабрика „Текстилъ“ неправомѣрно и вредително за народното здраве се отнася съ труда — и то съ кой трудъ? — на децата, съ труда на женитѣ. Въ продължение на две години правя запитвания за условията на труда въ фабрика „Текстилъ“, но не ми се отговаря.

Т. Кънчевъ (д. сг): Отговори се.

Министъръ Ц. Бобошевски: Азъ съмъ най-редовенъ въ отговоритѣ си на питаниата. Нѣколко пъти Ви търсихъ тукъ, но не можахъ да Ви намеря. Ако е въпросъ да Ви се отговори на питане, всѣкога мога да Ви отговоря.

Т. Кънчевъ (д. сг): Станю Златевъ направи питане и му се отговори. Васъ Ви нѣмаше тогава тукъ.

И. Януловъ (с. д): На едно питане се отговори само.

П. Якимовъ (д. сг): Вие не присѣтствувахте на това заседание.

И. Януловъ (с. д): Ние сме депозирали интерпелация. На интерпелацията знаете какъ се отговаря. Отговорътъ свършва съ дневенъ редъ. Спомняте ли си по интерпелацията за фабрика „Текстилъ“, за условията на труда, да е гласуванъ дневенъ редъ? Ако имаше такова нѣщо, щѣхте да го запомните. Отговори се само на едно питане на

г. Станю Златевъ, и въ отговора си г. министърътъ заяви, че имало само 2—3—4 смъртни случая отъ туберкулоза и че, следователно, тѣ не бивало да бждатъ обобщавани.

Д. п. Пандовъ (мак): Позволете, г. Януловъ, да Ви прекажа — азъ не съмъ говорилъ никога — и да кажа само две думи. По една случайност, лѣтосъ отидохъ въ тази фабрика, за която толкова много се приказва, ...

Министъръ Ц. Бобошевски: Всичкиѣ деца напустнаха вече.

Д. п. Пандовъ (мак): ... и узнахъ тази печална истина, че Вие и въобще всички тѣзи хора, които най-много приказватъ, най-много критикуватъ тая фабрика, не сж ходили тамъ. Специално за Васъ узнахъ, че сж Ви канили, молили Ви се да отидете да я видите, но не сте отишли. И азъ се чуда сега какъ приказвате Вие за условията въ нея! (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

И. Януловъ (с. д): Да, да, азъ не отидохъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: 600 деца напустнаха и сега съжаляватъ, че сж напустнали. За да не изпаднатъ въ криза, ако изведнѣжъ излѣзатъ всички деца, хората постепенно ги освобождаваха и ги замѣстваха съ възрастни. Сега, обаче, много отъ тия деца съжаляватъ, че не могатъ да се върнатъ, благодарение на тази атака, която предприехте, безъ да проучите условията тамъ. Съ този въпросъ е ликвидирано вече.

С. Савовъ (д. сг): Азъ моля г. Януловъ да отиде лично да види тая фабрика — азъ съмъ единъ отъ причинителитѣ на туй „зло“, на тая фабрика, защото я похвалихъ при приемането на закона за насърчение на мѣстната индустрия.

Д. п. Пандовъ (мак): Трѣбва да отидете непременно да я видите, г. Януловъ.

С. Савовъ (д. сг): Трѣбва да отидете лично да я видите, г. Януловъ, защото въ България нѣма по-добре уредена фабрика.

Министъръ Ц. Бобошевски: Тая фабрика трѣбва да ни бжде идеалитѣ.

С. Савовъ (д. сг): Всѣки, който говори противъ тази фабрика, услужва на чужди интереси:

И. Януловъ (с. д): Вѣрвайте, г. Савовъ, че на чужди интереси — вие го знаете много добре — азъ не служа.

С. Савовъ (д. сг): Единъ българинъ отъ Търновско, интелигентенъ човѣкъ, се заелъ съ една голѣма работа и я уредилъ модерно. Азъ съмъ партизанинъ, но вѣрвамъ, че ще се съгласите съ мене, г. Януловъ, всички индустриални заведения у насъ да бждатъ така уредени и така поставени. Това е мое желание и мой дългъ е да го кажа.

И. Гавалюговъ (д. сг): И азъ ще Ви кажа, г. Януловъ, че и въ Европа, много сж рѣдки заведения като това. Питайте дѣдо Станю, който сигурно е ходилъ само до Провадия и се е върналъ.

И. Януловъ (с. д): Азъ се чудя защо не оставите единъ ораторъ, който се е качилъ на трибуната, да се изкаже спокойно.

П. Стояновъ (д. сг): Защото човѣкъ, когато говори, трѣбва да има достатъчно съвѣсть да говори правдиво. Канили сж Ви 20 пѣти да отидете тамъ, но не сте ходили и не познавате условията, а ще ни четете тукъ цитати отъ вестниците!

И. Януловъ (с. д): Вие ще станете и ще ми възразите.

П. Стояновъ (д. сг): Не е толкова важно, че да ставаме да Ви възразяваме. Въпросътъ е само да не говорите на вересия.

И. Януловъ (с. д): Нали този законопроектъ е внесенъ за разглеждане на първо четене именно заради туй, за да бждатъ изказани принципиални съображения за приемането или за отхвърлянето му? Азъ изказахъ едно съображение и го подкрепихъ съ една резолюция на едно официално учреждение.

Министъръ Ц. Бобошевски: Тя се отнася само до въпроса за района на концесията.

Т. Кънчевъ (д. сг): Второто не е принципно.

И. Януловъ (с. д): Второто ми съображение е това, че винаги, когато се даватъ известни облаги на една фабрика или на една индустрия, държи се на тия три елемента: на суровитѣ материали, на капитала и на труда. Следователно, сега, когато ще издигнемъ фабрика „Текстиль“ въ единъ голѣмъ, бихъ казалъ, индустриаленъ институтъ въ четири окръжия, ние не можемъ да не се занимаемъ съ тоя въпросъ. Защо тогава да ми се отговаря по този начинъ: „Вие не отидохте въ фабрика „Текстиль“, когато бѣхте въ Варна и Ви поканиха“? Да, азъ ходихъ въ Варна, дето държахъ речъ, и изпратиха хора при мене да ми кажатъ: „Елате, г. Януловъ, въ фабриката; ще чуете, ще видите“ и пр. Азъ имъ отговорихъ едно: въ този моментъ, когато съмъ депозиралъ интерпелация въ Парламента за смъртнитѣ случаи въ фабриката на работнички отъ туберкулоза, които азъ изброявамъ надъ 30 — тогава бѣха толкова, а сега вече сж надъ 40 — само въ единъ районъ, само въ една област, Разградско, извинете, азъ не мога да дойда; запазвамъ си правото непременно да дойда да я разгледамъ следъ свършването на дебатитѣ по тази интерпелация.

Отъ сговориститѣ: А-а-а! (Възражения)

П. Стояновъ (д. сг): Ти искашъ да почнешъ не отъ главата, а отъ краката.

И. Януловъ (с. д): Смѣтнете го това за скрупули, смѣтнете го за въздържане, смѣтнете го за каквото искате. Азъ зная общественото мнение въ България и, понеже го зная, бѣхъ извънредно предпазливъ въ това отношение.

С. Савовъ (д. сг): Но нѣкой пѣтъ се извѣртва това обществено мнение.

И. Януловъ (с. д): Отъ друга страна, възражението на г. Стоименъ Савовъ, че има нѣкои фабрики, банки илища, които се борятъ срещу фабрика „Текстиль“, и азъ не го изключвамъ, и азъ го допускамъ. И заради туй още въ самото начало азъ казахъ: социалистическата парламентарна група иска да разграничи тая критика, първо, отъ онази критика, която съ тия цифри за умрѣлитѣ отъ туберкулоза иска да внесе смутъ въ душитѣ на работниците, и, второ, отъ онази критика, която по този начинъ иска да си служи съ конкуренцията срещу фабрика „Текстиль“. Ние искаме да корегирате, ние искаме да поправимъ. Азъ отъ 20 години се явявамъ на тая трибуна въ защита на женския и детски трудъ. Наскоро нѣкои народни представители ми казаха тукъ, въ коридоритѣ на Народното събрание: „Г. Януловъ! Това сж ваши закони, Вие бѣхте длъженъ да отидете да видите диспансера“.

Н. Пждаревъ (д. сг): Г. Януловъ! Вие искате да корегирате — това е хубаво — но не забравяйте, че има хора, които искатъ да унищожатъ тая фабрика. Заради това народниятъ представителъ трѣбва да бжде много внимателенъ.

И. Януловъ (с. д): И заради туй азъ съмъ много внимателенъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Азъ не се съмнявамъ въ Вашата добросъвѣстностъ, но да не станете орѣдие на тия хора.

Д. Бошняковъ (д. сг): Да не извадите очи.

И. Януловъ (с. д): Не. Вие казахте, че срещу фабрика „Текстиль“ се бори банка Г. В. Ами че срещу тая банка Г. В. азъ бѣхъ, който изнесохъ тукъ нѣкои факти. Поради това, както тогава, така и сега, имамъ насреща си разсърдени физиономии.

Министъръ Ц. Бобошевски: Никой не ти обръща внимание. Не си въ положение да ни оскърбишъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Нѣма тукъ разсърдени физиономии.

И. Януловъ (с. д): Недейте мисли, г-да, че при критиката, която правя отъ две години насамъ, съмъ подбужданъ отъ нѣкакво желание да вредя нѣкому. Не.

Н. Пждаревъ (д. сг): Никой не се съмнява въ Вашата добросъвѣстностъ.

И. Януловъ (с. д): Азъ се намирамъ предъ следуюция фактъ.

Т. Кънчевъ (д. сг): Никой не се съмнява въ фактитъ.

И. Януловъ (с. д): Азъ на два пѣти вземамъ думата по този въпросъ. Твърди се тукъ, че случаетъ въ тая фабрика на умрѣли работници отъ туберкулоза сѣ единични. Твърди се сѣщо, че условията на труда и условията на живѣне тамъ не могатъ да бѣждатъ причина за развитието на туберкулозата въ такива голѣми размѣри. На трето мѣсто, началникътъ на отдѣлението за труда при Министерството на търговията, г. Димитъръ Николовъ, който навѣрно е билъ пратенъ въ Варна отъ г. министра на търговията да направи анкета въ тая фабрика, излиза съ цѣла книга, „Условията на труда въ фабриката на дружество „Текстилъ“ въ Варна“. Въ тая книга, за която ще говоря подиръ малко, той изрично поддържа, че въ никой случай нито трудовитъ, нито жилищнитъ условия могатъ да се смѣтнатъ за причина на развитието на туберкулозата въ тая фабрика. Той отива даже още по-далечъ, като влиза въ полемика съ санитарнитъ власти, като отрича заключенията имъ.

И. Гавалюговъ (д. сг): Той казва, че е обиколил Ев-ропа и не е видѣлъ никѣде такава уредена фабрика.

Г. Нешковъ (д. сг): Г. Николовъ е вашъ политически приятель.

И. Януловъ (с. д): Той не е мой политически приятель. Оставете това. Азъ разглеждамъ по съвѣсть тоя фактъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Съмнявате ли се въ неговата добросѣвѣстностъ?

И. Януловъ (с. д): Не ми слагайте такива капани: „Съмнявате ли се въ неговата добросѣвѣстностъ или не?“

Министъръ Ц. Бобошевски: Нали е отъ вашата партия? На мене всѣки день наши приятели ми вадятъ душата: „Защо държишъ тоя социалистъ въ министерството?“

И. Януловъ (с. д): Да видимъ какво установява даже той въ своята книга. Дали наистина само 3—4 работнички сѣ умрѣли отъ туберкулоза тамъ или само въ единъ районъ сѣ умрѣли 30—40. Ние имаме цифри само за умрѣлитъ отъ туберкулоза въ Разградския районъ. Азъ имамъ единъ списъкъ на 40 работнички, умрѣли отъ туберкулоза въ фабрика „Текстилъ“. Азъ ви нося тоя списъкъ. Той е подкрепенъ до известна степенъ и отъ книгата на г. Николова, макаръ че той се явява въ защита на фабриката, подкрепенъ е и отъ протокола на окръжния лѣкаръ въ Русе, въ който сѣ помѣстени имената на всички болни отъ туберкулоза работнички.

Г. г. народни представители! За мене не е лека работа да се явя тукъ и да кажа, че въ една фабрика за две, две и половина години само отъ туберкулоза сѣ умрѣли 40 работнички само отъ Разградско. И за васъ не е лека работа да кажете, че сѣ умрѣли само 3—4 работнички и да млчите, когато ви казвамъ днесъ, че въ сѣщностъ отъ туберкулоза сѣ умрѣли 40 работнички отъ единъ само районъ.

Т. Кънчевъ (д. сг): Болестъта въ фабриката ли е придобита?

И. Януловъ (с. д): Азъ искамъ да установя факти.

И. Гавалюговъ (д. сг): Г. Януловъ! Позволете да Ви освѣтля само върху една работа.

И. Януловъ (с. д): Чакайте, моля Ви се, да си развия и довърша мисълъта, че тогава говорете.

Азъ питамъ: има ли прецедентъ, изнасяни ли сѣ предъ българския Парламентъ другъ пѣтъ данни за смъртностъта на работнички и занимавалъ ли се е той съ това?

Т. Кънчевъ (д. сг): Причината, причината е важна.

И. Януловъ (с. д): Сега ще дойда и на причината. Такъвъ прецедентъ имаше въ 1904 г. Тогава, благодарение на проф. Данаиловъ, единъ отъ моитъ уважавани учители, азъ напечатахъ въ „Икономическото списание“ една обширна анкета за 30 работнички, умрѣли отъ туберкулоза въ килимената индустрия въ Панагюрище. Тукъ единъ народенъ представителъ отъ тогавашната Народна партия, сега племе „народняци“, г. Бобковъ, отъ Панагюрище, ...

Министъръ Ц. Бобошевски: Той е цанковистъ.

И. Януловъ (с. д): Благодаря. — ... прочете цѣлия мой списъкъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Всичко, каквото приказвашъ, е фалшиво отначало и докрай.

И. Януловъ (с. д): Нѣма лично да Ви отговоря. — На това мѣсто (Сочи министерската маса) министъръ-председателъ бѣше Димитъръ Петковъ.

Н. Топаловъ (д. сг): Той бѣше министъръ на вътрешнитъ работи тогава.

И. Януловъ (с. д): Да, министъръ на вътрешнитъ работи и народното здраве. — Той взема думата и казва: „Г. г. народни представители! Ние не можемъ да се съмняваме въ този списъкъ. Азъ се чудя на моитъ лѣкари защо търпятъ такава фабрика. Още тая вечеръ заповѣдамъ да се затвори тая фабрика. Най-после, нека опитаме да се направи здание отъ държавата. Затвори се фабриката и се премѣсти отъ лошото здание, въ което се помѣщаваше, въ друго здание, което държавата направи. И идете днесъ въ Панагюрище, за да видите, какъ прилагането на социалното законодателство, вмѣсто да спѣе индустриалното развитие, доведе до създаването на 5—6 модерни индустриални заведения за килими. Следователно, въ този случай Народното събрание при известни режими, които ние смѣтаме за доста реакционни, се отнесе бащински, бихъ казалъ, социално къмъ този въпросъ за защита на труда на женитъ и децата, особено на децата.

Въ дадения случай ние изнасяме тѣзи факти. Тѣ не бива да бѣждатъ замѣглявани, тѣ трѣбва да се взематъ tels quels. И тогава се явява сериозниятъ, важниятъ въпросъ на г. Кънчева: кѣде е причината?

Н. Топаловъ (д. сг): Моля Ви се, г. Януловъ. Парламентарната комисия, която бѣше на самото мѣсто въ пълния си почти съставъ — съ изключение на двама-трима, между които бѣхте и Вие — се занима изключително съ въпроса за хигиената въ фабриката. Но не Ви ли прави странно впечатление обстоятелството, че се повдига въпросъ за нехигиеничностъ тѣкмо за тази фабрика, когато никой не се занимава съ другитъ фабрики?

И. Януловъ (с. д): Веднага ще Ви направя тая концесия.

Н. Топаловъ (д. сг): Азъ искамъ да се обясни — и Вие, ако щете, обяснете — коя е причината да се повдига този въпросъ само за тая фабрика. Тамъ бѣше и г. Цено Табаковъ, бѣше и г. Калоянъ Маноловъ — макаръ че не бѣше членъ въ комисията, но я придружаваше — бѣше и г. Зографски. Значи, освенъ хората на управляващата партия, имаше и отъ опозицията. Всички единодушно подчертахъ, че по-хигиенични условия за работничеството не могатъ да се желаятъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Нито държавата може да създаде.

Н. Топаловъ (д. сг): Така ли бѣше, г. Маноловъ? Но прави впечатление — отъ заяданого зѣнъ и тукъ често пѣти — и ние не можемъ да си обяснимъ поради какво се хвърлятъ тѣзи упрѣци върху тая фабрика и се търсятъ козове срещу нея, а сѣщото не се прави срещу никоя друга фабрика, макаръ че въ други фабрики намѣрихме, че работничеството живѣе въ много по-тежки условия, и обърнахме върху това сериозно вниманието на господаритъ.

И. Гавалюговъ (д. сг): Два часа бѣхме въ фабриката. разпитвахме сума деца, за да научимъ ког откога работи, и се оказа, че онѣзи, които сѣ работили по-дълго време въ фабриката, иматъ по-добъръ външенъ видъ, изглеждатъ по-охранени, а онѣзи, които сѣ дошли наскоро въ фабриката, изглеждатъ нежни, слаби, хилави и въроятно сѣ дошли съ болестъ. Въ едно заведение, кѣдего работятъ 400 стана, ако се не лѣжа, може ли да има навѣс-кѣде слѣнце?

Д.-п. Пандовъ (мак): Всичката работа е тамъ, че г. Януловъ, който е много почтенъ човѣкъ, не е ходилъ въ фабриката. Азъ съмъ увѣренъ, че ако посети фабриката, самъ ще дойде тукъ и ще каже: „Азъ съмъ билъ под-вежданъ или лѣганъ“.

И. Януловъ (с. д): Г. г. народни представители! Безспорно, азъ дължа отговоръ на зададенитъ въпроси.

Н. Топаловъ (д. сг): Да.

И. Януловъ (с. д): Първо, защо всички атаки сж съсредоточени главно срещу фабрика „Текстиль“ и дали не се касаят тѣ и до другитѣ фабрики? Разгърнете интерпелацията, която азъ съмъ направилъ. Въ нея изрично е казано, че е интерпелация относно условията на труда въ текстилнитѣ фабрики и частно въ фабриката „Текстиль“. И днесъ въ моята речъ очевидно е, че когато почвамъ да говоря за „Текстиль“, моята дума се отнася не само за тая фабрика. Азъ ще ви цитирамъ маса случаи — ако имамъ време за това — за да се види, че ние искаме да изтѣкнемъ лошитѣ условия на женския и детския трудъ изобщо въ България. Въ нашитѣ фабрични заведения работятъ десетки хиляди жени и деца.

Д. п. Пандовъ (мак): Защо вземате „Текстиль“ за примѣръ?

И. Януловъ (с. д): Защото законопроектъ е за „Текстиль“, и покрай „Текстиль“ ние разширяваме своята критика общо за лошитѣ условия на труда въ България. И когато ние говоримъ за лошитѣ условия на труда въ България, би трѣбвало да бъдете малко по-внимателни, защото по-добре е така, на тази трибуна, да се изнасятъ лошитѣ условия на труда въ България, отколкото тѣ да служатъ като единъ лозунгъ за бунтъ. Азъ не зная защо ние, които водимъ и се силимъ да водимъ социалната политика въ тая страна...

Д. п. Пандовъ (мак): Ако знаете условията на тая фабрика, вмѣсто да критикувате, ще кажете: идете тамъ всички, г. г. фабриканти въ България, за да видете какъ се устройва фабрика. Съ туй пакъ щѣхте да постигнете целта — да поправите условията на труда на момичетата.

И. Януловъ (с. д): Достатъчно! Това чухъ. — Азъ се надѣвамъ, г. г. народни представители, че ще ме освободите отъ грижата да ви чета имената заедно съ роднитѣ мѣста, съ датата на умиранията и пр. Но фактътѣ си е фактъ. Колкото вие сега и да говорите, каквато реторика да развивате, смъртнитѣ случаи сж налице. Смъртнитѣ случаи, отъ друга страна, не сж рѣдкостъ и въ другитѣ фабрики. Азъ зная смъртни случаи въ фабриката „Кирилъ“, зная ги и въ другитѣ фабрики — ние ги изнасяме точно въ рубриката „Жертви на труда“.

Министъръ Ц. Бобошевски: Има ги, не ги отричаме.

И. Януловъ (с. д): Ние сме длъжни отъ тази трибуна — пакъ ще го кажа — не само като социалисти, а просто като народни представители, и отъ друга страна, като хора, които се занимаватъ съ този въпросъ, да изнесемъ тия факти.

Сега да дойдемъ до причинитѣ. Най-напредъ всичкитѣ анкети, включително и вашата, включително и анкетата на началника на труда, идатъ да констатирайтѣ, че десетки отъ работничкитѣ на „Текстиль“ сж по-малки даже отъ 13-годишна възраст. Съ това, очевидно, е направено едно нарушение на закона.

П. Стояновъ (д. сг): Защо?

И. Януловъ (с. д): Тази цифра е още по-голяма. Сега ще Ви кажа защо. Азъ подозирамъ Вашия въпросъ. Защото въ сжщностъ съучастници въ неприлагането на работническото законодателство сж и самитѣ работници. Нека се изразя и по-драстично — че най-големитѣ виновници за неприлагането на работническото законодателство сж самитѣ работници съ своето несиндикиране.

П. Стояновъ (д. сг): Доволенъ съмъ.

И. Януловъ (с. д): Отъ друга страна, съ всички други фалшификации, въ които взематъ участие, спомагатъ най-много за саботирането на закона за женския и детския трудъ, респ. на закона за хигиената на труда. Фалшивитѣ кръщелни свидетелства сж, наистина, въ голѣмо изобилие и очевидно е, че тия работнички, които сж до 13 години, сж и измежду умрѣлитѣ и по число сж много повече.

Азъ ви моля да спрете вниманието си и на другъ фактъ: голѣма частъ отъ работничкитѣ, съ малки изключения, сж на 14, 15, 16, 17-годишна възраст. Между умрѣлитѣ работнички въ фабрика „Текстиль“ презъ 1928 г. до м. септември има възраст: 13, 16, 17, 15, 15, 14, 16, 15, 16, 15, 14, 17, 18, 16, 16 години и пр. — все къмъ тази възраст сж умрѣлитѣ. Тогава въпросътъ се разширява: първо, дали употреблението на детския трудъ въ тѣзи голѣми фабрични заведения е подходящо, ...

Т. Кънчевъ (д. сг): То е другъ въпросъ.

И. Януловъ (с. д): ... второ, дали отговаря на изискванията и на задълженията на закона за народното здраве и, трето, дали е закономерно по трудовитѣ закони. По този голѣмъ въпросъ азъ обръщамъ вниманието на народното представителство, че нито е подходящо, нито отговаря на изискванията на закона за народното здраве, нито отговаря на духа на трудовата защита. Възражения срещу употреблението на женския и детския трудъ въ индустрията сж правени изобщо въ цѣлия свѣтъ. Тѣ сж правени въ 1810 г. въ Англия, когато се създаде първиятъ законъ за женския и детския трудъ; въ 1840 г. въ Франция и въ 1905 г., когато се създаде първата международна конвенция за защита на женския и детския трудъ; тѣ се правиха и въ Вашингтонската конференция при гласуване конвенцията за защита на детския трудъ до 14-годишна възраст. Тия възражения сж сжщно сжщно сж свеждатъ къмъ това: нѣма достатъчно възрастни работници. Сжщинскитѣ причини, обаче, сж, че детскиятъ и женскиятъ трудъ е, първо, по-евтинъ и, второ, женитѣ и децата сж неспособни да се защитятъ, обаче тия причини не се казватъ. За тия възражения има класическа литература въ Русия. Тѣ се правѣха въ 80-тѣ години, когато въ Русия се въведе първиятъ законъ за защита на женския и детския трудъ, когато искаха въ фабрикитѣ да турятъ възрастни работници, свързани съ професията, напълно квалифицирани, най-здравиятъ елементъ на националното производство. Тогава Ковалевски излѣзе съ една специална книга, въ която посочи, че Русия е пълна съ свободни рѣще на възрастни работници и че достатъчно е индустриалцитѣ да пожелаатъ и могатъ да замѣнятъ женския и детския трудъ. Но затова се изискваха две условия: първо, изискваше се една по-сигурна организация въ производството и, второ, загубата отъ това, че надниците ще бждатъ увеличени, да бжде наваксана съ технически усъвършенствувания. Сжщото възражение се правѣше и у насъ въ 1905 г., когато се създаде законътъ за женския и детския трудъ, правѣше се и въ 1917 г., когато се създаде законътъ за хигиената и безопасността на труда, прави се и сега. Азъ поддържамъ, г. г. народни представители, че една санитарно-социална политика въ България, каквато започва да се прокарва въ последнитѣ моменти не отъ Министерството на търговията, а отъ дирекцията на народното здраве, която завчера е глобила единъ отъ най-важнитѣ органи на самото министерство — инспектора на труда въ София, следъ което той трѣбваше да бжде освободенъ отъ длъжността...

Министъръ Ц. Бобошевски: Глобили сме го за неко-ректенъ езикъ.

И. Януловъ (с. д): Той е глобенъ затуй, защото г. д-ръ Кесяковъ въ своята ревизия е намѣрилъ, че условията за труда сж непоносими...

Министъръ Ц. Бобошевски: За туй не сме го глобили. Защо не кажете истината? Глобенъ е за некоректни отношения къмъ началника си.

И. Януловъ (с. д): Азъ говоря за д-ръ Кесяковъ. Тия данни сж напечатани.

И сега голѣмиятъ въпросъ за националното здраве, за запазването на расата, за подготвянето на професионални и квалифицирани работници за производството и, отъ друга страна, за издигане културното ниво въобще на работничеството и още по-широко на нацията, е дълбоко засегнатъ чрезъ въпроса за женския и детския трудъ. По този въпросъ отговарямъ съ пожелание за премахването на детския трудъ и ограничението на женския трудъ, тъй като тѣхниятъ трудъ може да бжде замѣстенъ съ труда на възрастни работници. Въ България има доста свободни рѣще. Въ това отношение даже и г. министърътъ преди малко самъ заяви, че тая фабрика ще гледа да замѣни маловъзрастнитѣ работници съ възрастни, следъ нашата критика, разбира се. Този голѣмъ въпросъ е действително единъ отъ най-актуелнитѣ национални въпроси. Ако вземемъ само текста на закона, ние ще видимъ, че законътъ е нарушенъ, отъ една страна, поради това, че се приематъ по-малки работници отъ опредѣлената минимална възраст и, отъ друга страна, поради това, че условията на труда, които сж накарали началника на труда да пише, че това е единъ санаториумъ-фабрика, има твърде много да бждатъ коригирани, за да може действително заболяването отъ туберкулоза да се намали въ тази фабрика.

Азъ нѣма да ви изказвамъ отъ себе си съображения, защо условията на труда въ „Текстиль“ водятъ къмъ засилването на туберкулозата.

Т. Кънчевъ (д. сг): А то е най-важното.

И. Януловъ (с. д): За менъ е важно това ваше възражение, че децата сж идвали хилави и болни и че, следователно, ние трѣбва да допуснемъ, че въ фабриката туберкулозата се пренася и отъ мѣсторождението на тия деца. Азъ вземамъ това ваше възражение предъ видъ.

Но, г. г. народни представители, тукъ се явяватъ два голѣми въпроси. Единиятъ въпросъ е: запретиено ли е отъ законитѣ въ царството, хилави деца, слаби деца, деца, заразени отъ туберкулоза, да бждатъ допускани на работа въ фабрицитѣ?

К. Маноловъ (зан): Г. Януловъ! Децата, преди да влѣзатъ въ фабриката, се преглеждатъ отъ лѣкари.

И. Януловъ (с. д): Добре, г. Калоянъ Маноловъ. — Споредъ законитѣ, болни деца, заразени и предразположени къмъ туберкулоза, не би трѣбовало да намѣрятъ мѣсто въ фабриката.

Т. Кънчевъ (д. сг): Така е.

И. Януловъ (с. д): Вие, г. Калоянъ Маноловъ, който сте влюбенъ въ тази фабрика, ...

К. Маноловъ (зан): Не съмъ влюбенъ, но ви казвамъ истината.

И. Януловъ (с. д): ... казвате, че тия деца се преглеждали най-редовно. Заклучението на самия лѣкаръ, а тъй сжщо и заклучението на Димитъръ Николовъ е, че прегледътъ трѣбва да бжде щателенъ, защото се констатира, че много отъ тия деца носятъ зараза съ себе си.

Вториятъ въпросъ е следниятъ: веднѣжъ влѣзли вътре тия деца, отъ какво заболяватъ впоследствие? Вземете списъка, който е напечатанъ въ тази книга, и вие ще видите, че 9/10 отъ списъка на болеститѣ сочи туберкулоза и разстройство на бѣлитѣ дробове. Очевидно е, значи, че тукъ има една причина малко по-специална за тая фабрика.

Министъръ Ц. Бобошевски: Кажете я конкретно. Кажете кое е лошото въ тая фабрика.

И. Януловъ (с. д): Ще ви посоча само данни, които се сочатъ отъ онѣзи, които защищаватъ самата фабрика.

Министъръ Ц. Бобошевски: Кажете какво е лошото на тая фабрика: храната ли, стаятъ ли, какво?

И. Януловъ (с. д): Тази анкета на фабрика „Текстиль“ е напечатана отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда. Азъ не зная на чии разноси е напечатана. Запитахъ г. министра веднѣжъ и той ми каза, че била напечатана на разносикѣ на д-во „Текстиль“.

Министъръ Ц. Бобошевски: Точно така е и пакъ го заявявамъ.

И. Януловъ (с. д): Обаче тая анкета е изпълнена съ картини, съ реклами, съ изказани мнения отъ чужбина и т. н. Това е единъ фактъ извънредно важенъ, че Инспекцията на труда, въ лицето на отдѣлението за труда, ви дава една рекламна книга, изпълнена съ картини и мнения, произходящи отъ чужбина и пр., напечатана на разносикѣ на самата фабрика!

Н. Топаловъ (д. сг): Значи, г. Димитъръ Николовъ е недобросѣвѣстенъ въ такъвъ случай. Вие не искате да го кажете. Това е интересно, защото г. Николовъ е широкъ социалистъ.

Г. Нешковъ (д. сг): Ние не се съмняваме, ние го смѣтаме за добросѣвѣстенъ човѣкъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Официално издание ли е това?

И. Януловъ (с. д): Да, г. Пждаревъ, то е официално издание въ тая смисълъ, че анкетата за условията на труда въ фабриката е произведена отъ Димитъръ Николовъ, началникъ на отдѣлението за труда. Първата страница на тази книга започва така: (Чете) „Докладна записка № 14.334. Г. министре!“ и пр. — Напечатана на разносикѣ на фабриката!

Н. Пждаревъ (д. сг): (Смѣе се)

И. Януловъ (с. д): Не се смѣйте, г. Пждаревъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Напечаталъ човѣкътъ единъ рапортъ до г. министра и нито министерството, нито правителството може да носи отговорностъ.

И. Януловъ (с. д): На смѣтка на фабриката!

Председателътъ: (Звъни) Свършете, г. Януловъ.

И. Януловъ (с. д): Свършвамъ.

Въ самата тази книга, като се разглеждатъ условията въ спалнитѣ, се констатира — а това е една отъ причинитѣ за туберкулозно заболяване — натрупването на работничкитѣ да спятъ по две на легло, после нареждането на леглата едно надъ друго; а сжщо така той дава сведения и за кубатурата на въздуха въ тия жилища. Въ тия сведения за кубатурата на въздуха той намира, че тя не отговаря на изискванията на хигиената, а тъй сжщо и на законата за хигиената и безопасността на труда.

Т. Кънчевъ (д. сг): Посочете наредбитѣ въ закона за народното здраве, където се говори за кубатурата. Такива наредби въ тоя законъ нѣма.

И. Януловъ (с. д): Общата наредба е, че тя трѣбва да отговаря на хигиеничнитѣ условия.

Т. Кънчевъ (д. сг): За лѣчебницитѣ има наредба.

И. Януловъ (с. д): Въ главата за заведенията.

Т. Кънчевъ (д. сг): Не познавате закона.

И. Януловъ (с. д): Въ закона за хигиената и безопасността на труда отъ 1917 г. има специална глава.

Т. Кънчевъ (д. сг): Въ закона за народното здраве никъде не се говори за кубатурата въ фабрицитѣ. Това Ви твърдя категорично. Въ правилника има наредби за частнитѣ лѣчебници, каква трѣбва да бжде кубатурата на стаятъ, но законътъ за народното здраве не съдържа такива.

И. Януловъ (с. д): Това е духътъ на закона за народното здраве. Азъ си спомнямъ само тия общи разпорѣждания, които изискватъ спазването на хигиеническитѣ условия въ заведенията.

Т. Кънчевъ (д. сг): Нѣма такива.

И. Януловъ (с. д): Въ закона за хигиената и безопасността на труда отъ 1917 г. изрично се говори на какви условия трѣбва да отговарятъ — и въ туй се състои този законъ — работилницитѣ, а тъй сжщо и всичкитѣ присъединени къмъ тѣхъ заведения, каквито сж домоветѣ, въ които работничкитѣ живѣятъ.

Е добре, въ тази книга се заявява следното: (Чете) „Ако искаме да приравнимъ тия спални къмъ научнитѣ изисквания при строежа на комфортнитѣ европейски спални, тѣ трѣбва да имагъ до 14 куб. м. за лице; ако ги сравнимъ съ изискванията за строежа на казармитѣ, трѣбва да искаме отъ 15 до 18 куб. м. на лице; ако ги сравнимъ съ болницитѣ, трѣбва да иматъ 60 куб. м. на лице; ако ги сравнимъ съ санаториумитѣ, трѣбва да има непрекъснатата и естествена обмѣна“ и т. н. „Въ всички тия случаи ние трѣбва да считаме, че кубатурата на спалнитѣ въ фабрика „Текстиль“ е недостатъчна“.

Безъ съмнение, когато имаме този фактъ, че тамъ отиватъ, направо отъ селата откъснати, малки деца на 12, 15 до 18 години, когато тия деца живѣятъ при единъ изключителенъ режимъ, при единъ режимъ съвършено затворенъ и когато тия деца спятъ по две на едно легло и легло върху легло, съ недостатъчна кубатура, естествено е, че ние можемъ да заключимъ, че това е една отъ основнитѣ причини за засилването на туберкулозата въ тая фабрика.

Въ тази книга се казва още: (Чете) „Фабричната управа, по нейно заявление, сама се подготвя да разшири жилищнитѣ помѣщения по единъ задоволителенъ начинъ, обаче досега не е могла да направи това поради неимовѣрно бързото разширение на фабриката“.

Председателътъ: Свършете, г. Януловъ. Говорите 10 минути повече отъ опредѣленото време и при това Вие не говорите по предмета.

И. Януловъ (с. д): Какъ не говоря по предмета?

Председателътъ: Едва сега започнахте да говорите по предмета.

И. Януловъ (с. д): Азъ гозоря напразо по гова.

Председателъ: Предупреждавамъ Ви за последенъ лѣтъ да свършите.

И. Хрелопановъ (д. сг): Г. Януловъ! Вие не говорите по предмета затова, защото концесията на „Текстиль“ не може да бѣде обусловена отъ трудовитѣ условия въ фабрика. Вашата речъ е една тирада на труда свършено неумѣтна.

И. Януловъ (с. д): Азъ само мога да съжалявамъ, че когато защитавамъ тезата за защита на детския трудъ (Възражения отъ сговориститѣ) и се мъча да намѣря причинитѣ на голѣмата детска смъртностъ въ работничитѣ, да посоча недостатѣцитѣ на законодателството и прилагането му и да обърна вниманието на всички фабрични заведения въ тая страна — когато това азъ го върша толкова години, работейки въ тая областъ, вие нѣмате търпение, г. г. народни представители, да ме изслушате 30—40 минути. Та, за Бога, за менъ това не е удоволствие!

Н. Топаловъ (д. сг): Кажете какъвъ е процентъ на заболѣлитѣ работнички и аргументъ Ви ще бѣде много убедителенъ.

И. Януловъ (с. д): Обърнете се къмъ г. председателя. Ако той ми позволи да говоря повече, азъ ще Ви отговоря буква по буква и на всички нови възражения, на които вие ми спирате вниманието.

И. Бояджийски (д. сг): Елате въ комисията, когато ще се разглежда законопроектът, и тамъ ще си кажете мнението. Но тамъ вие не идвате.

И. Януловъ (с. д): Сега ние се занимаваме съ първото четене на законопроекта и сме дължни тукъ да си кажемъ мнението, а въ комисията ще видимъ какви измѣнения можемъ да направимъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Азъ се съмнявамъ, че ще дойдете въ комисията, защото отъ 3 години вие сте членъ на тая комисия, а само два пѣти сте дошли!

И. Януловъ (с. д): Стига, г. министре! Азъ идвамъ редовно. Въ две комисии съмъ членъ и идвамъ редовно на заседанията.

Министъръ Ц. Бобошевски: Само приказвате, никаква работа не вършите. Два пѣти въ три години сте дошли въ комисията!

И. Януловъ (с. д): Добре, добре, викайте както искате. И другъ пѣтъ, когато азъ съмъ говорилъ тука, сѣ викали, но после печататъ работитѣ, които тукъ сѣ прекъсвали.

Председателъ: Свършвайте, г. Януловъ.

И. Януловъ (с. д): Свършвамъ.

Какво е заключението на русенския окръженъ лѣкаръ по тази анкета? Като говори за всички тия случаи на туберкулозата, неговото заключение безспорно е, че трѣбва да се подобрятъ условията.

Председателъ: Давамъ Ви петъ минути да свършите.

И. Януловъ (с. д): Свършвамъ.

Председателъ: Съблюдавайте правилника.

И. Януловъ (с. д): Съблюдавамъ правилника.

Председателъ: Правите обструкция.

И. Януловъ (с. д): А, обструкция? Азъ защитавамъ тезата, че условията на труда въ текстилната индустрия сѣ лоши. Разиска се законопроектът за фабрика „Текстиль“ и по този поводъ ви чета 40 случаи на умирање отъ туберкулоза само отъ Разградско. Разширявамъ тази критика. Нашиятъ Парламентъ въ своитѣ сесии, особено въ сегашната сесия, е стигналъ дотамъ, че на тия голѣми въпроси за стопански планъ, за социална политика, социално законодателство не отдава внимание. Азъ изпълнявамъ своя дългъ. Тия цифри ги изнасямъ тукъ, изнасямъ съмъ ги и на други мѣста. Тия цифри вие можете да ги намѣрите и да ги четете.

Н. Топаловъ (д. сг): Само не ги фалшифицирайте.

И. Януловъ (с. д): Нищо не фалшифицирамъ.

Н. Топаловъ (д. сг): Пардонъ, неправилно ги предавате.

И. Януловъ (с. д): Какво пардонъ? Вие ми казвате, че фалшифицирамъ цифритѣ. Азъ ви чета имена на работнички и ви казвамъ, че преди 25 години другояче се отнасяха по този въпросъ. Жестоко сърдечие и грубиятъ egoизъмъ твърде много сѣ наддѣляли, особено сега, въ тази областъ.

Н. Топаловъ (д. сг): Елате въ комисията и тамъ ще се спремъ на всички цифри.

И. Януловъ (с. д): Азъ заключавамъ, че този законопроектъ трѣбва да бѣде оттегленъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Азъ Ви моля да кажете за землетресението нѣщо!

И. Януловъ (с. д): Недейте ме предизвиква, г. министре! Азъ Ви казахъ своето мнение по този законопроектъ; недейте ме предизвиква, защото на предизвикателства отговарямъ сѣщо съ предизвикателства. Азъ изпълнявамъ единъ дългъ.

П. Палиевъ (д. сг): Взеха Ви козоветѣ.

И. Януловъ (с. д): Може да сѣ взели козветѣ, но прилагането на социалното законодателство е окончателно фалирало у насъ. Цѣлата ви стопанска политика, цѣлата ви социална политика е стигнала до едно положение, което действително не търпи критика.

Заключението ми е, че този законопроектъ не бива да отива въ комисията. Първо, той трѣбва най-напредъ да бѣде върнатъ въ министерството, да бѣде подложенъ на ново на разискване отъ индустриалния съветъ и да се вземе мнението му подробно, като допълнително се пови-катъ представителитѣ на търговскитѣ камари; второ, да се назначи, понеже се явява споръ върху даннитѣ за труда, една парламентарна анкета, която, както за тая фабрика, така и за другитѣ текстилни фабрики, да види въ какво положение се намира женскитъ и детскитъ трудъ, какъ се прилагатъ законитѣ, какъ се изражда и измира едно поколение и въ сѣщото време да бѣде това една анкета за цѣлата лоша политика на Министерството на търговията, промишлеността и труда.

Н. Топаловъ (д. сг): Съ условие, че вие ще дойдете.

И. Януловъ (с. д): Ще дойда. Азъ работа по 16 часа — не се бойте, че ще отсъствавамъ.

Председателъ: Иматъ думата народниятъ представителъ г. Ради Василевъ.

Р. Василевъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ ще бѣда краткъ, за да ви не отегча. Днешниятъ въпросъ е повече стопански и мисъ да се разглежда повече като такъвъ, отколкото на базата на социалното законодателство, на която застава г. Януловъ. Когато дойде редъ на неговата интерпелация за условията на труда въ тая и друга фабрики, тогава ще си кажемъ думата по тази интерпелация и сигурно тогава много отъ неговитѣ разсъждения може да се приематъ или да пожелаемъ известни мѣрки, за да се постави действително въ по-благоприятни условия българскитъ работникъ. Обаче, г. Януловъ, ще се съгласите, че ние имаме сега да разглеждаме единъ законопроектъ, който е поставенъ на днешенъ редъ възь основа на другъ единъ нашъ законъ, който сме приели, именно закона за насърчение на нашата индустрия. И забележете, че фабрика „Текстиль“ не е нова, която тепърва да се създава — тя съществува съ признати концессионни права за тъкачество още отъ 1904 г. Сега, понеже сѣщата фабрика отива за нуждитъ на своето производство предачески отдѣлъ, тя иска да разшири тая концесия и за предачния отдѣлъ.

Г. г. народни представители! Когато гозоримъ за нашата индустрия, за монополитъ на предприятията, въ които сѣ ангажирани български капитали и работници, нека не забравяме, че може би поради липса на регламентация на тая индустрия ние дадохме възможност на нѣкои нейни брайшове — какъвто е мелничарството, какъвто е текстилната индустрия — да се самоунищожатъ и днесъ да бѣдатъ една отъ голѣмитѣ причини за свръхпроизводството и за голѣмата стопанска криза въ България. Ние имаме всичкитѣ данни — и това е известно — че кризата днесъ

засѣга и голѣмитѣ мелничарски предприятия, засѣга и голѣмитѣ кожарски предприятия. Тия предприятия, безъ огледъ на това, че сме малка страна и не можемъ да погълнемъ развитието въ голѣми размѣри производството на тия голѣми фабрики, и не правейки смѣтка, че, като хвърляме капиталитѣ въ такова голѣмо производство, ще поставимъ въ затруднение изобщо търговията, вървѣха съ такъвъ единъ темпъ въ своето развитие, щото достигнахме до това положение, което действително допринесе твърде много за днешната криза — поради свръхпроизводство и поради липса на достатъчно консоматори, много отъ тия фабрики да спратъ своята работа.

Когато се разглеждаше законътъ за насърчение на индустрията — г. Януловъ, ако е идвалъ въ комисията, ще си спомни — ние дадохме право на г. министра на търговията, промишлеността и труда да не позволява откърването на нови фабрики, когато вижда, че това не е отъ полза за индустрията.

Министъръ Ц. Бобошевски: Не, азъ пожелахъ да се впише това, обаче то се отхвърли по предложение на г. проф. Данаиловъ. Той каза: „Вие можете своевременно да го вършите“. Азъ искахъ да има изриченъ текстъ, за да не ставатъ подозрения, че се вършатъ произволи. Азъ пожелахъ туй, но г. проф. Данаиловъ, повтарямъ, се противопостави и каза: „Въз основа практиката на Административния съдъ, можете своевременно да го правите“, и не се осмисли туй мое искане.

Р. Василевъ (д. сг): Доколкото си спомнямъ, комисията Ви оторизира.

Министъръ Ц. Бобошевски: Предложението ми бѣше за позволяване на районитѣ.

Р. Василевъ (д. сг): Че вие можете при нужда да разрешите или не известенъ районъ, въпрѣки решението на индустриалния съветъ. Въ този смисълъ една корекция на закона чрезъ непозволяване, тъй да се каже, на масово изникване на индустриални предприятия, които може да се конкуриратъ и може да се разсипятъ — това е и вънъ отъ дискреционната власт на министра — ще се наложи и трѣбва да се предвиди въ изриченъ текстъ.

Г. г. народни представители! Азъ искамъ да ви припомня какво стана въ Германия преди единъ-два месеца. Г. проф. Януловъ тоже го знае. И тамъ, поради една криза, германскитѣ индустриалци си наложиха да затворятъ известни фабрики при съдействието на тѣхнитѣ стопански организации — да затворятъ 10—15 фабрики въ даденъ районъ и да останатъ да работятъ само 1—2, за да не се пражосватъ излишенъ трудъ и капитали и по тоя начинъ да се избѣгне свръхпроизводството. И у насъ се предприе подобно нѣщо. Вие знаете, г. Януловъ, че бирената индустрия така се разраства у насъ, щото всички фабрики бѣха предъ прага на фалита и тѣ трѣбваше да прибѣгнатъ къмъ съединение, къмъ сливане, да се затворятъ по такъвъ начинъ повечето отъ фабрицитѣ и да останатъ само 3—4 фабрики, за да могатъ да работятъ въ България; всички други спрѣха, за да могатъ да преживѣятъ тия, които работятъ. Така че въ малка, въ слаба България, тъй като за износъ мѣчно можемъ да мечтаемъ и мѣчно можемъ да си пробиемъ пътъ на вънъ при така наречения джмпингъ отъ страна на голѣмитѣ индустриални страни, положението на нашата индустрия си остава много сериозно и ние не само че не трѣбва да се обявяваме противъ известно ограничение на тия индустриални предприятия, но донѣкъде, чрезъ създаването на монополъ и концесии, да спремъ временно това разрастване на предачната индустрия. Знаете ли въ какво трудно положение е кожарската индустрия у насъ?

Министъръ Ц. Бобошевски: Тя е въ най-трудно положение.

Р. Василевъ (д. сг): Въ текстилната индустрия ние имаме една концесионна фабрика „Принцъ Борисъ“, ...

Министъръ Ц. Бобошевски: Пакъ въ Варна.

Р. Василевъ (д. сг): ... която има производство 300 хиляди пакета прежда годишно срещу 1 милионъ пакета, които се консомиратъ въ цѣла България. И тая фабрика изнемогва и, ако не ѝ се дадатъ нѣкои покровителствени мита, сигурно ще спре, и около 1.000 работници ще останатъ безъ работа. Недейте забравя, че тѣзи индустрии, вънъ отъ запазване кредита за България, даватъ и работа на пролетаризираното градско население. Въ градове, като

Варна, където има маса бѣжанци, където е спрѣлъ всѣкакъвъ търговски животъ поради отнемане хинтерланда, само индустрията е въ състояние да даде работа на масата безработни. И ако фабрики, като „Текстиль“ и като „Царъ Борисъ“, иматъ първата 1.000 работници, втората 960 работници, не бива по никакъвъ начинъ така леко да се смѣтне, че тѣ могатъ да бждатъ затруднени, да бждатъ спънати. Азъ съмъ напълно съгласенъ, че при приложението на нашето социално законодателство, съ което ние сме изпреварили много страни, трѣбва, при условията, въ които е поставена нашата страна, да направимъ всичко възможно за подобрене условията на труда. И, действително, за съжаление е, че г. Януловъ не можа да дойде въ тази фабрика — защото и азъ имамъ претенцията да познавамъ много фабрики въ България — за да види, че тя е едвали не първата фабрика въ България, съ най-добри хигиенически условия. Е добре, ако ние се нахвърлимъ на нея така и ако ние действително — има основание да се подозира това — ставаме орждия на други заинтересовани, които искатъ по всѣкакъвъ начинъ да съспиятъ, да спънатъ младата българска индустрия — защото чуждитѣ индустрии употребяватъ всички срѣдства, за да запазятъ своитѣ източни пазари, между които е и нашата страна ...

И. Януловъ (с. д): Щомъ се взематъ възрастни работници, ще се закрепятъ „Текстиль“. Значи, формулата за „Текстиль“ е да се взематъ възрастни работници. Вѣрно ли е това?

Р. Василевъ (д. сг): Г. Януловъ! Азъ Ви уважавамъ. Действително, фабриката встѣпва въ тоя периодъ, тя си взема вече възрастни работници. И това ще дойде. Но ще лишите голѣма частъ отъ тѣзи 15—16-годишни момичета отъ работа, ще имъ се отнеме залъкътъ. Въ всѣки случай противъ замѣнката на работницитѣ и начина на производството, който се практикува още отъ основаването на фабриката въ 1910 г. отъ покойния х. Дечевъ — когато тя е била поставена при извънредно мизерни условия, когато днешнитѣ условия по никой начинъ не може да се допустне, че сѣ съществували — никой не е протестиралъ, никой не е намиралъ за удобно да се нахвърля срещу нея загубъ, защото тя тогава имаше едно нищожно производство и не конкурираше никого. А днесъ защо е станала трѣнь въ очитѣ на нѣкои, защо е толкова много завиждана и атакувана — ще ви кажа за това известни данни.

Фабриката „Текстиль“, г. г. народни представители, измѣсти вноса на памучни платна, фабрика „Текстиль“ отъ едно производство навремето, въ 1921 г., отъ 1.630.000 м., въ 1928 г. има производство 6.070.000 м. платно, а вносътъ отъ 285.000 кгр. въ 1922 г. е спадналъ въ 1928 г. на 128.000 кгр.; следователно, намаленъ е вносътъ на повече отъ половина, половината отъ консомацията на памучно платно се задоволява отъ тая фабрика и едва 4.000.000 м. платно се внася вече въ България отъ 7—8 милиона метра внасяни по-рано. Безспорно е, че това засѣга твърде много онѣзи, които правятъ голѣмъ вносъ на памучни платна въ страната.

Вносътъ на тактилни произведения у насъ, г. г. народни представители, достига до 2.000.000.000 л.; той е едно голѣмо перо въ нашия търговски балансъ, което отеччава положението на България. Тая година ние имаме повече отъ 1.800.000.000 л. вносъ на текстилни произведения. Отъ тѣхъ по-голѣмата частъ сѣ преди и памучни произведения. А ние — азъ съмъ говорилъ много пѣти отъ тая трибуна — имаме всичкия интересъ, една индустрия, която е свързана съ мѣстното производство, особено съ памучното производство, на всѣка цена да ѝ я подкрпимъ. За мене е безразлично кои сѣ фабрикантитѣ — Иванъ или Драганъ.

И. Януловъ (с. д): Ние говоримъ само за производството. По този пътъ като вървите, не може да не подобрявате и условията на труда.

Н. Топаловъ (д. сг): Никой не е противъ това. Но който иска да мѣси, трѣбва да сѣе.

Р. Василевъ (д. сг): Опититѣ, които ние правимъ, г. г. народни представители, за насаждане памучната култура, даватъ блестящи резултати. Моятъ другаръ г. Недѣлко Топаловъ ще ви каже, че тая година сѣ получили отъ засѣтитѣ ниви съ памукъ по 70—80 килограма на декаръ — нѣщо невѣроятъно. Ами това е едно богатство. При тая цена единъ декаръ ще даде 3.500—4.500 л. доходъ. Ние имаме всичкия интересъ туй производство на памукъ да го увеличимъ до 4—5 милиона килограма и да спремъ всѣ-

какъв внос на памук. Спремъ ли всъщност внос на суровъ памукъ, тогава фабриката, която преработва този памукъ на прежда, а впоследствие и на платове, действително ще спести на България повече от един милиард лева чужда валута, а съ това нашиятъ търговски баланс нѣма да показва тия пасивни пера.

Ето, г. г. народни представители, отъ какви интереси трѣбва да се изхожда, когато ние ще трѣбва да предприемемъ едно покровителство на индустрията, особено въ памучната индустрия при туй положение, въ което се намира сега тя. Азъ намирамъ, че социалното законодателство, следъ като то е доведено, бихъ казалъ, близо до свършенство, ние ще намѣримъ и тукъ начинъ да го приложимъ и да покровителствуваме труда и да изправимъ грѣшките, които сѣ допуснати.

Трѣбва да добавя, че следъ доклада на г. Николовъ фабриката хвърля грамадни срѣдства, за да направи още по-големи и по-големи помѣщения. И днесъ нѣма да намѣрите онова, което е констатирано отъ г. Николова. Тамъ има грамадни нови помѣщения съ всички удобства за живѣне. Самиятъ фактъ, г. г. народни представители, че фабриката е инвестирала 119 милиона лева за помѣщения на фабриката, за инсталации, за машини, за повече отъ 600 стана, за хиляди вретена за прядене на памука, всичко това показва, че туй е една грамадна индустрия, че тамъ се проявява единъ предприемчивъ български духъ. Ние трѣбва да се гордѣемъ, че това е единствената памучна фабрика у насъ, дето единъ българинъ се бори съ всички срѣдства и съ всички страни, за да може да засили тази индустрия. Той самъ отива да проучва съенето на памука, самъ доставя семена, самъ ги пласира въ нашия край, самъ дава възможностъ да се сѣе памукъ, за да може веднѣжъ завинаги да се спре вносотъ на памучни произведения у насъ. И тая фабрика е учудвала съ своя редъ, хигиена и организация всички чужденци, посетили я, намиращи, че е първа на Балканитѣ и превъзхождаща много тѣхни.

Щомъ е тъй, има ли смисълъ ние, поради туй, че една анкета е констатирала нѣкакви нередовности, или поради туй, че не добре сѣ били проучени условията на труда въ тази фабрика, да създаваме прѣчки за развитието на туй предприятие? Анкетата е констатирала, че тамъ сѣ явили смъртни случаи отъ туберкулоза. Бива ли само поради туй да се противопоставяме на искането за покровителство на тази индустрия?

Г. г. народни представители! Това не бива да го правимъ. Г. Януловъ! Вие самъ ще признаете, че България е страна, където има най-голема смъртностъ отъ туберкулоза. Ние имаме повече отъ 37 на хиляда, ако не се лъжа, смъртни случаи отъ туберкулоза. Въ тази фабрика има 1.000 души работници и работнички, събрани отъ най-беднитѣ колибки. Не допускате ли, че не малко отъ тия работници сѣ дошли, заболели отъ туберкулоза, да работятъ въ фабриката? Недейте се съмнява въ туй. И въ казармитѣ, и въ университетитѣ, и въ училищата, и въ учрежденията — всѣкъде имаме такива случаи, защото действително туберкулозата у насъ е взела много голѣмъ размѣръ.

И. Януловъ (с. д.): Трѣбва да се взематъ мѣрки.

Р. Василевъ (д. сг): Напълно съмъ съгласенъ.

И. Януловъ (с. д.): Защо се нахвърляте тогава?

Р. Василевъ (д. сг): Азъ напълно съмъ съгласенъ съ Васъ, че трѣбва да се взематъ редица мѣрки, но това не може да стане набѣднѣжъ. Тѣзи условия на живота въ България не могатъ да се измѣнятъ набѣднѣжъ. При тая беднотия, въ която живѣе нашиятъ нещастенъ народъ, така изпадналъ следъ войнитѣ; при лошото производство и при липсата на разбиране за начина на живѣне, ние не можемъ скоро да премахнемъ този бичъ. Ние не можемъ да се сравнимъ съ Англия, съ Германия и другитѣ държави. Но ето и у насъ въ новия законъ за народното здраве сѣ предвидени специални правила за предназначение и за борба съ туберкулозата. Всичко това ще даде възможностъ да се намали процентътъ на заболялитѣ отъ туберкулоза. И, безспорно, най-напредъ ще се надзърне въ общественитѣ учреждения, каквито сѣ и фабричитѣ, за да се види какъ живѣятъ работницитѣ и ще се направи потребно. А то се прави. Но безспорно е, че отвсѣкъде другаде най-много е направено въ тази фабрика „Текстиль“. Азъ бихъ желалъ тази парламентарна анкетна комисия, ако такава

се избере — и азъ бихъ желалъ да се избере — да проикне въ съседнитѣ фабрики, въ всичкитѣ фабрики и да види тогава колко голѣма е разликата между хигиеническитѣ условия на труда въ нея и другитѣ фабрики. И тогава нашиятъ уважаемъ другаръ народенъ представител г. Януловъ, ако и той участвува, ще признае, че наистина е билъ криво осведоменъ за тази фабрика, защото наистина въ нея сѣ осигурени най-добри условия на труда отвсѣкъде другаде.

Това е положението, г-да.

Азъ не говоря за тая фабрика само защото съмъ отъ Варна, а защото това е едно индустриално предприятие, което е действително много скъпо, много ценно за Варна, защото тамъ намиратъ работа хиляда души. Но обективно погледнато, следъ като съмъ ималъ възможностъ да видя и други фабрики, искамъ да защита, преди всичко, българската индустрия, особено тая, свързана съ едно грамадно производство, каквото е памучното, за което всѣки трѣбва да мисли. (Рѣкоплѣскания отъ стовориститѣ)

Председателъ: Частъта минава осемъ.

Записанъ е да говори г. Петъръ Стояновъ.

Министъръ Ц. Бобошевски: Тогава, да се отложи заседанието за вторникъ.

Председателъ: Добре.

Съобщавамъ на Събрание, че въ бюрото на Камарата е постѣпилъ законопроектъ за отлагане изпълнението на предприятията, сключени презъ стопанската 1928/1929 г., за продажбата на дървесна маса отъ обществени гори. (вж. прил. Т. I, № 25)

Този законопроектъ ще се раздаде на г. г. народнитѣ представители и ще се постави на дневенъ редъ.

Дневниятъ редъ за следващото заседание въ вторникъ ще бѣде следниятъ:

1. Трето четене законопроекта за разрешаване на Ай-тоската градска община да сключи заемъ.

2. Първо четене законопроекта за признаване права на индустриална концесия за производство на памучни прежди на акц. д-во „Текстиль“ въ гр. Варна (продължение разискванията)

3. Трето четене законопроекта за гражданското сѣдо-производство.

Първо четене законопроектитѣ:

4. За измѣнение и допълнение на закона за морската търговия.

5. За допълнение закона за работата на затворницитѣ.

6. Одобряване предложението за одобрение на консулския договоръ между България и Германия, подписанъ въ София на 4 юний 1929 г.

Първо четене законопроектитѣ:

7. „Посмъртенъ фондъ“ на служителитѣ по ведомството на Министерството на народното просвѣщение.

8. За отлагане изпълнението на предприятията, сключени презъ стопанската 1928—1929 г., за продажба на дървесна маса отъ обществени гори.

9. За отпускане еднократна държавна помощ на чиноветѣ на Столичната пожарна команда.

10. Одобряване предложението за отпускане помощъ-даръ на писателя Димитъръ Ивановъ — Елино-Пелинъ.

11. Второ четене законопроекта за освобождаване гаранциитѣ на отчетницитѣ, служили при Божовградското мирово сѣдилище и при Трънския окръженъ сѣдъ — на Бръзничкия сѣдебенъ изпълнителенъ участъкъ, зданията на които сѣ били опожарени и пр.

12. Докладъ на прошетарната комисия.

13. Второ четене законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за гербовия налогъ.

Първо четене законопроектитѣ:

14. За възлагане на Българската земеделска банка да достави за сѣтка на държавата земеделски орѣдия и машини на стойностъ около 100.000.000 л. (продължение разискванията).

15. За допълнение на закона за адвокатитѣ отъ 8 юлий 1925 г. съ новъ дѣлъ III.

Които приематъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣжка. Мнозинство, Събрание, приема.

Заседанието се вдига за вторникъ.

(Вдигнато въ 20 ч. и 12 м.)

Председателъ: АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ

Подпредседателъ: А. ХРИСТОВЪ

Секретаръ: Й. МАНУЛЕВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

	Стр.		Стр.
Отпуски , разрешени на народнитѣ представители: Гето Кръстевъ, Йосифъ Марулевъ, Вичо Петевъ, Първанъ Първановъ, Добри Митевъ и Стойчо Георгиевъ	567	2) за допълнение закона за пострадалитѣ отъ обществени бедствия. (Трето четене — приемане)	567
Народни представители: 1. Иmunитетъ. Съобщение на председателството, че по случай задържането на народния представител Аврамъ Стояновъ прокурорскиятъ надзоръ отговорилъ, че приготвява подробно писмено изложение до Народното събрание	567	3) за разрешаване на Айтоската градска община да сключи заемъ. (Първо и второ четене — приемане)	567
2. Случка. Народнитѣ представители отъ земеделската парламентарна група напуцатъ заседателната зала въ знакъ на протестъ, поради нанесена имъ обида отъ министра на земледелието и държавнитѣ имоти Димитъръ Христовъ	570	4) за допълнение и измѣнение на закона за уредба и управление на българскитѣ държавни желѣзници и пристанища. (Първо четене — приемане)	568
Законопроекти: 1) за допълнение закона отъ 9 априль 1927 г. за разрешаване на Севлиеиската градска община да сключи заемъ. (Съобщение)	567	5) за измѣнение закона за трудовитѣ земеделски стопанства. (Първо четене — продължение разискванията и приемане)	568
		6) за признаване права на индустриална концесия за производство на памучни преди на акционерното дружество „Текстилъ“, гр. Варна. (Първо четене — разискване)	578
		7) за отлагане изпълнението на предприятията, сключени презъ стопанската 1928—1929 г., за продажбата на дървесна маса отъ обществени гори. (Съобщение)	588
		Дневенъ редъ за следващото заседание	588